

reo[®]-rapportage

F&C-beleggingsfondsen - Tweede kwartaal 2017

Inhoud

Inleiding	4
Terugblik kwartaal	4
Engagement in Brazilië in het teken van Operatie Lava Jato	4
Aandeelhoudersmoties over klimaatverandering in de VS	5
Uitbreiding Access to Medicine Index	5
Transformatie bevoorradingsketens	5
Overheidsbeleid	6
Engagement prioriteitsbedrijven	7
Engagement casestudies	15
Engagementprojecten	22
Engagement per onderneming	27
Milestones per onderneming	40
Bijlage: Viewpoints 2017	67
Bijlage: 2017 engagementprioriteiten	68

Inleiding

In dit verslag vindt u gedetailleerde informatie over de manier waarop wij het afgelopen kwartaal (mede) namens u ondernemingen hebben aangesproken en welke resultaten er zijn bereikt. Ook rapporteren wij de uitkomsten van ons engagement (mijlpalen).

Wij hebben het afgelopen kwartaal 170 ondernemingen aangesproken en 55 mijlpalen bereikt. Deze mijlpalen zijn doorgaans de uitkomst van engagement over eerdere kwartalen.

Terugblik kwartaal

Bij de piek van het stemseizoen dit jaar tekende zich een ingrijpende verandering af in de kwaliteit en diepgang van het engagement rond remuneratie. Dat was vooral zichtbaar in het Verenigd Koninkrijk (VK), waar ondernemingen het beloningsbeleid ter bindende stemming aan de aandeelhouders voor moesten leggen. We hebben de afgelopen paar maanden met talloze ondernemingen uitgebreid overlegd. Vele daarvan hebben constructief gereageerd op suggesties voor wijzigingen van beleggers. Daarnaast is het aantal ondernemingen gegroeid dat de beloningsvoorstellen wegens gebrek aan steun intrekt. Dat geldt eveneens voor ondernemingen die onder eerdere druk van beleggers de totaalomvang van de beloningen hebben verminderd.

De steun van beleggers voor aandeelhoudersmoties op het gebied van klimaatverandering op de Amerikaanse markt is aanzienlijk gegroeid. Zelfs bij de grootste energiemaatschappijen konden sommige moties op een meerderheid van de stemmen rekenen. Het zijn allemaal tekenen dat engagement rondom algemene vergaderingen van aandeelhouders meer effect sorteert.

In het kader van onze engagementprojecten inzake maatschappelijke kwesties en volksgezondheid hebben we dit kwartaal ook een aantal activiteiten ontplooid. Zo is onze samenwerking met de Access to Medicine Index voortgezet: we hebben zitting genomen in het Expert Review Committee. Ook verdiepten we ons verder in de ketenproblematiek in de kledingsector. We woonden daartoe een conferentie bij in Nederland rondom circulaire-economiestrategieën.

Tot slot hebben wij in samenwerking met een aantal andere beleggers een werkbezoek gebracht aan de ijzerertsmin van BHP in Samarco in Brazilië. Ons streven was om nu twee jaar na het ongeluk meer zicht te krijgen op de situatie ter plaatse. Wij hebben bij dat bezoek ook met een aantal andere ondernemingen de dialoog gezocht. Onderwerp van gesprek was het effect van de politiek-economische crisis in het land.

Engagement in Brazilië in het teken van Operatie Lava Jato

Actueel We zijn in juni van dit kwartaal naar Brazilië gereisd. Daar hebben we ons aangesloten bij een locatiebezoek aan de activiteiten van **BHP Billiton**

om een beter idee te krijgen van de geboekte voortgang na het Samarco-mijnbouwongeluk van 2015. Tijdens dat bezoek van drie dagen hebben we gesproken met diverse afgevaardigden van de stichting Renova, die is opgezet om toezicht te houden op de sanering van de milieuschade alsook op de uitgebreide compensatie- en hervestigingsactiviteiten. We hebben de sanerings- en reparatiewerkzaamheden bij de residubekkens met eigen ogen kunnen zien. Daarnaast hebben we gesproken met vertegenwoordigers van de gemeenschappen die door het ongeluk zijn getroffen.

Het bezoek heeft bij ons een positieve indruk achtergelaten over de middelen en de aandacht van het management die BHP en operationeel partner **Vale** sinds het gebeuren hebben ingezet. Deze inspanningen worden echter lastiger gemaakt door de instabiele politiek-economische situatie in Brazilië. Het diepgravende corruptieonderzoek onder de codenaam Operatie Lava Jato (Wasstraat) heeft het publieke vertrouwen in het politieke systeem geen goed gedaan. Dit werkt nadelig door in de publieke opinie over de schikking tussen de overheid en Samarco. Het gevolg: BHP onderhandelt op staatsniveau nog altijd met onafhankelijke aanklagers over de te vergoeden schade.

We hebben de gelegenheid aangegrepen om ook nog met een aantal andere ondernemingen in gesprek te gaan: **CCR** in de infrastructuur, **Ultrapar** bij industriële ondernemingen, naast ook mijnbouwconcern Vale en oliemaatschappij **Petrobras**. De agenda werd gedomineerd door vragen over het effect van Operatie Lava Jato op de manier waarop ondernemingen omgaan met bedrijfsethiek en compliance. Er zijn aanwijzingen dat op grote schaal nalevingssystemen worden aangescherpt. Het is echter nog te vroeg om te zeggen of de gevolgen van de corruptieschandalen langdurig effect op de bedrijfscultuur gaan hebben.

Aandeelhoudersmoties over klimaatverandering in de VS

Prioriteit
2017

De steun van beleggers voor aandeelhoudersmoties rondom het adresseren van klimaatverandering is in de Amerikaanse markt ingrijpend veranderd. Het meest opvallend waren de jaarvergaderingen van **ExxonMobil** en **Occidental** waarbij respectievelijk 62% en 67% van de beleggers vóór zo'n motie stemden. Daarin werd de ondernemingen gevraagd om verslag uit te brengen over de manier waarop ze in de langetermijnplanning rekening houden met scenario's voor de transitie naar koolstofarme energie. Een belangrijk aantal identieke moties bij andere energiemaatschappijen kon rekenen op een steun van tussen de 35% en 48%.

Het leeuwendeel van de aandeelhoudersmoties over milieu (95) die in de VS zijn ingediend, ging over het adresseren van klimaatverandering (82). Daarvan waren er 25 waarin energiemaatschappijen, grondstofwinningsconcerns en nutsbedrijven werd gevraagd naar de strategische gevolgen van een politieke toezegging om de opwarming van de aarde onder de twee graden Celsius te houden. Deze '2 graden scenario'-moties zijn geformuleerd met uitgebreide input van Europese beleggers, nadat in 2015 en 2016 met succes moties van vergelijkbare strekking zijn ingediend.

De sterke steun van beleggers in de VS het afgelopen seizoen wordt voor een belangrijk deel verklaard door het feit dat een paar grotere vermogensbeheerders zich achter die moties hebben geschaard. BlackRock, Vanguard en andere spelers zijn in het verleden nog wel eens het mikpunt geweest van kritiek vanwege de inconsequent overkomende en al te terughoudende toepassing van het stembeleid, in het bijzonder voor wat betreft de strategische belangen. Extra toezicht op de rentmeesterschapsverplichtingen van vermogensbeheerders heeft (in combinatie met het feit dat de zorg over het klimaat prominenter is geworden) geleid tot een ontwikkeling waarbij zelfs de allergrootste beursgenoteerde ondernemingen bij belangrijke duurzaamheidsvragen niet automatisch op de steun van beleggers kunnen rekenen.

Enigszins ironisch is het wel: net nu president Trump probeert om klimaatbeleidinitiatieven terug te draaien, lijken juist de belangrijkste sectoren in de VS, waaronder de financiële markten, deze initiatieven meer en meer te steunen. Dit geeft beleggers de wind in de rug om er via een actieve dialoog voor te pleiten dat ondernemingen een krachtige aanpak van klimaatrisico's doorvoeren.

Uitbreiding Access to Medicine Index

Aan het begin van het jaar heeft de in Nederland gevestigde Access to Medicine Foundation (die de tweejaarlijkse Access to Medicine Index publiceert) ons gevraagd toe te treden tot het Expert Review Committee, een groep internationale zorgspecialisten en experts ('thought leaders') van instellingen zoals de Wereldgezondheidsorganisatie en Harvard University. Die commissie adviseert de stichting over

de methodiek achter de index. Wij zijn gevraagd om als enige beleggersvertegenwoordiging toe te treden, mede dankzij de nauwe werkrelatie die we bij ons project in 2015/16 met de stichting hebben opgebouwd.

We zijn in juni naar Amsterdam afgereisd om zitting te nemen in de commissie en ons te buigen over de voorstellen van de onderzoekers voor de index in 2018. Het belangrijkste punt van discussie was of kanker aan de rij ziekten moest worden toegevoegd. De index legt van oudsher de nadruk op overdraagbare ziekten zoals tuberculose, malaria, hiv/aids en verwaarloosde tropische ziekten. Naarmate de levensstandaard in de opkomende wereld toeneemt en mensen langer leven, treedt er ook een verschuiving op richting niet-overdraagbare ziekten zoals diabetes, hart- en vaatziekten en kanker.

Voor beleggers wordt de index met die toevoeging van oncologie nog relevanter als maatstaf voor de strategische capaciteiten van de grote farmaceutische ondernemingen in de snelgroeiende opkomende wereld. Kankerzorg, waartoe niet alleen de medicijnen zelf maar ook de diagnostiek en andere essentiële producten worden gerekend, is voor farmaconcerns vaak de drijvende factor achter de aandeelhouderswaarde. Wij zijn voorstander om kanker in de index op te nemen; de opname daarvan wordt later in het jaar bevestigd.

Transformatie bevoorradingsketens

Prioriteit
2017

Natuurlijke hulpbronnen zoals grond en water zijn, net als grote hoeveelheden energie, essentieel voor de teelt van gewassen en grondstoffen voor (de productie van) kleding. Het tempo waarin kleding- en schoenenmerken producten maken, zet de beschikbare natuurlijke hulpbronnen enorm onder druk. De situatie is inmiddels zo ernstig dat het niet lang meer zal duren voordat deze partijen niet meer de grondstoffen in kunnen kopen om op dezelfde manier kleding en producten te blijven maken.

Om meer inzicht in dit onderwerp te krijgen en ondernemingen op de risicobeheersing aan te spreken, hebben we in Amsterdam een conferentie bijgewoond. Er werd stilgestaan bij de manier waarop kledingmerken de keten kunnen transformeren en toch winstgevend kunnen blijven. Aan de orde kwamen de veranderende normen en waarden alsook het koopgedrag van de jongere consument ('millennial'). Die is zich meer bewust van het hoe en waar van (de herkomst van) producten. Deze groep geeft de voorkeur aan milieuvriendelijke inkoop en productie.

Onze inschatting is dat het grote publiek zich meer dan in het verleden bewust is van de ecologische voetafdruk van de kleding die wordt gekocht en van het belang om het milieu te beschermen. Toch blijft prijs voor de consument een belangrijke factor. Toen wij verder doorvroegen naar de financiële gevolgen van duurzame inkoop en productie konden de merken ons eigenlijk niet vertellen hoe een investering in duurzame werkwijzen de winstgevendheid kan verbeteren.

Overheidsbeleid

Maand	Onderwerp	Initiatief
februari	Klimaatverandering	Reactie consultatie van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD) van de Financial Stability Board (FSB).
maart	Mensenrechten	Gezamenlijke brief van beleggers waarin de Amerikaanse Securities and Exchange Commission (SEC) wordt gevraagd het huidige transparantiebeleid rond conflictmineralen te handhaven.
mei	Klimaatverandering	Brief aan regeringsleiders bij de G7 en G20, waarin internationale aandeelhouders zich nogmaals uitspraken voor de invoering van het Klimaatakkoord van Parijs.
mei	Mensenrechten	Verklaring van beleggers vóór de Australische Modern Slavery Act.
mei	Volksgesondheid	Verklaring verwachtingen beleggers rondom bestrijding van obesitas, suikers en niet-overdraagbare ziekten.
mei	Corporate governance	Brief aan de Indiase Securities Exchange Board over de invloed van zogenoemde 'promoter companies'.
mei	Aandeelhoudersrechten	Brief aan beurs Singapore over eventueel noteringskader voor bedrijfsstructuur met twee klassen aandelen.
mei	Aandeelhoudersrechten	Mede-ondertekenaar brief ICGN aan de Vaste commissie voor Economische Zaken over bescherming Nederlandse bedrijven

Engagement prioriteitsbedrijven

Aandelen Europa

In onderstaande tabel vindt u een overzicht van de ondernemingen die op onze jaarlijkse prioriteitenlijst staan. Met deze ondernemingen - die de afgelopen vier kwartalen onderdeel vormden van uw portefeuille - hebben wij het afgelopen kwartaal contact gehad. De selectie van prioriteitsondernemingen is gebaseerd op een grondige analyse onder onze klanten, onze eigen ESG-risicoscores, eerdere engagementactiviteiten alsmede het oordeel en de expertise van ons Governance & Sustainable Investment team. Voor iedere prioriteit wordt aan het begin van het jaar vastgesteld wat de engagementsdoelstellingen zijn (zie bijlagen). De activiteiten zijn bij die prioriteitsondernemingen intensiever dan bij bedrijven waarmee we reactief engagen. Over onze contacten met ondernemingen brengen wij verslag uit in de vorm van casestudies. Dit betreft ondernemingen die het afgelopen kwartaal in positieve danwel negatieve zijn opgevallen. Voor uitgebreide informatie over onze engagementactiviteiten verwijzen wij u graag naar de web-based **reo**® Partner Portal.

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Intesa Sanpaolo SpA	Financiële instellingen	Laag	Goed							●	
Kerry Group PLC	Niet-duurzame consumptiegoederen	Laag	Voldoende	●						●	●
Novartis AG	Gezondheidszorg	Laag	Goed	●	●			●		●	
Roche Holding AG	Gezondheidszorg	Laag	Voldoende					●			
Tesco PLC	Niet-duurzame consumptiegoederen	Laag	Goed	●							●
UBS Group AG	Financiële instellingen	Laag	Goed		●					●	
WPP PLC	Duurzame consumptiegoederen	Laag	Voldoende							●	
BP PLC	Energie	Matig	Goed	●							
Fresenius SE & Co KGaA	Gezondheidszorg	Matig	Voldoende					●		●	●
Glencore PLC	Basismaterialen	Matig	Goed	●			●				●
HSBC Holdings PLC	Financiële instellingen	Matig	Goed							●	
Volkswagen AG	Duurzame consumptiegoederen	Matig	Voldoende	●						●	
Anglo American PLC	Basismaterialen	Matig	Goed	●							●
Bayer AG	Gezondheidszorg	Matig	Voldoende	●				●		●	
Eni SpA	Energie	Matig	Goed	●							
HUGO BOSS AG	Duurzame consumptiegoederen	Matig	Voldoende	●							
Royal Dutch Shell PLC	Energie	Matig	Goed	●	●		●			●	

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.
Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.
Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.
Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Global Credits

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Intesa Sanpaolo SpA	Financiële instellingen	Laag	Goed							●	
Novartis AG	Gezondheidszorg	Laag	Goed	●	●			●		●	
UBS Group AG	Financiële instellingen	Laag	Goed		●					●	
BP PLC	Energie	Bovengemiddeld	Goed	●							
JPMorgan Chase & Co	Financiële instellingen	Bovengemiddeld	Voldoende		●					●	
Wal-Mart Stores Inc	Niet-duurzame consumptiegoederen	Bovengemiddeld	Voldoende							●	
Fresenius SE & Co KGaA	Gezondheidszorg	Bovengemiddeld	Voldoende					●		●	●
Glencore PLC	Basismaterialen	Bovengemiddeld	Goed	●			●				●
HSBC Holdings PLC	Financiële instellingen	Bovengemiddeld	Goed							●	
Southern Copper Corp	Basismaterialen	Bovengemiddeld	Matig							●	
Volkswagen AG	Duurzame consumptiegoederen	Bovengemiddeld	Voldoende	●						●	
Bayer AG	Gezondheidszorg	Bovengemiddeld	Voldoende	●				●		●	
Citigroup Inc	Financiële instellingen	Bovengemiddeld	Goed							●	
Eni SpA	Energie	Hoog	Goed	●							
Goldman Sachs Group Inc/The	Financiële instellingen	Hoog	Goed							●	
Royal Dutch Shell PLC	Energie	Hoog	Goed	●	●		●			●	

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.

Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.

Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.

Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Global Convertibles

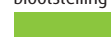
Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Toray Industries Inc	Basismaterialen	Laag	Matig							●
BP PLC	Energie	Bovengemiddeld	Goed	●						
Fresenius SE & Co KGaA	Gezondheidszorg	Bovengemiddeld	Voldoende					●	●	●
Eni SpA	Energie	Matig	Goed	●						

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.
Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.
Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.
Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Global High Yield

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Tesco PLC	Niet-duurzame consumptiegoederen	Laag	Goed	●							●
UBS Group AG	Financiële instellingen	Laag	Goed		●					●	
ArcelorMittal	Basismaterialen	Matig	Voldoende	●		●				●	●
HSBC Holdings PLC	Financiële instellingen	Matig	Goed							●	
Vedanta Resources PLC	Basismaterialen	Matig	Goed							●	
Volkswagen AG	Duurzame consumptiegoederen	Matig	Voldoende	●						●	

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.

Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.

Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.

Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Multimanager Aandelen Amerika

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Albemarle Corp	Basismaterialen		Goed	●						●
FMC Corp	Basismaterialen		Voldoende	●				●	●	
Hershey Co/The	Niet-duurzame consumptiegoederen		Matig	●	●			●		
JPMorgan Chase & Co	Financiële instellingen		Voldoende		●				●	
Wal-Mart Stores Inc	Niet-duurzame consumptiegoederen		Voldoende						●	
Michael Kors Holdings Ltd	Duurzame consumptiegoederen		Goed							●
Pfizer Inc	Gezondheidszorg		Voldoende		●			●	●	
Sysco Corp	Niet-duurzame consumptiegoederen		Matig				●			
UnitedHealth Group Inc	Gezondheidszorg		Voldoende					●	●	
US Bancorp	Financiële instellingen		Voldoende		●				●	
Citigroup Inc	Financiële instellingen		Goed						●	
Goldman Sachs Group Inc/The	Financiële instellingen		Goed						●	
Johnson & Johnson	Gezondheidszorg		Voldoende					●		
Sherwin-Williams Co/The	Basismaterialen		Voldoende		●					

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.

Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.

Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.

Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Multimanager Aandelen Europa

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Intesa Sanpaolo SpA	Financiële instellingen	Laag	Goed							●	
Novartis AG	Gezondheidszorg	Laag	Goed	●	●			●		●	
Roche Holding AG	Gezondheidszorg	Laag	Voldoende					●			
Tesco PLC	Niet-duurzame consumptiegoederen	Laag	Goed	●							●
UBS Group AG	Financiële instellingen	Laag	Goed		●					●	
WPP PLC	Duurzame consumptiegoederen	Laag	Voldoende							●	
ArcelorMittal	Basismaterialen	Matig	Voldoende	●		●				●	●
BP PLC	Energie	Matig	Goed	●							
Fresenius SE & Co KGaA	Gezondheidszorg	Matig	Voldoende					●		●	●
Glencore PLC	Basismaterialen	Matig	Goed	●			●				●
HSBC Holdings PLC	Financiële instellingen	Matig	Goed							●	
Volkswagen AG	Duurzame consumptiegoederen	Matig	Voldoende	●						●	
Anglo American PLC	Basismaterialen	Matig	Goed	●							●
Bayer AG	Gezondheidszorg	Matig	Voldoende	●				●		●	
Eni SpA	Energie	Matig	Goed	●							
Royal Dutch Shell PLC	Energie	Matig	Goed	●	●		●			●	

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.

Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.

Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.

Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Multimanager Aandelen Pacific

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Li & Fung Ltd	Duurzame consumptiegoederen		Voldoende							
Golden Agri-Resources Ltd	Niet-duurzame consumptiegoederen		Goed							

Reactie op engagement:

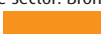
Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.
Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.
Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.
Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement prioriteitsbedrijven

Multimanager Aandelen Opkomende Markten

Naam	Sector	ESG-risicoscore	Reactie op engagement	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Anglo American PLC	Basismaterialen		Goed								

Reactie op engagement:

Goed: bereid tot dialoog en doorvoeren van aanbevelingen.
Voldoende: beschikbaar voor discussie, maar minder bereid tot doorvoeren van aanbevelingen.
Matig: geen reactie of niet bereid om dialoog aan te gaan.
Blanco: engagement net gestart of in afwachting van reactie

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Citigroup Inc

Land: VS

Sector: Financiële instellingen

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Goed

Thema: Corporate Governance

Onderwerp: Bezoldiging bedrijfstop

Achtergrond

De beloning van de bedrijfstop staat sinds de crisis in 2008 in de schijnwerpers. Het streven is dat bankiers niet worden beloond op basis van falen. Nergens speelt dat zo sterk als bij Citigroup. De bank keerde in 2007 nog \$ 26 miljoen uit aan de toenmalige CEO, balanceerde in 2008 op het randje van de afgrond en moest door de Amerikaanse overheid met een pakket van \$ 45 miljard worden gered. Dat probleem van de topsalarissen is in de vele jaren van financieel eeerherstel bij Citigroup een heikel punt gebleven. 55% van de aandeelhouders stemde in 2012 tegen de beloningsregeling of onthield zich van stemming. Niet eerder was er door aandeelhouders zo massaal tegengas gegeven: er was sprake van een verschuiving in de machtsverhouding tussen de bedrijfstop van grootbanken enerzijds en beleggers anderzijds. In 2016 was de slechte beloningspraktijk terug van weggeweest; Citigroup kreeg maar weinig steun voor het beloningsvoorstel: 63,6%.

Actie

Onze actieve contacten met Citigroup over de topsalarissen gaat terug tot vóór de crisis (2007). Als één van de weinige beleggers vroegen wij toen al om een duidelijke, op-prestaties-gebaseerde beloningsaanpak, naast een stem voor beleggers over de bezoldiging ('Say on Pay'). Over dit onderwerp voeren we al ruim tien jaar intensieve gesprekken met Citigroup; de laatste paar jaar staat de bank daar ook steeds meer voor open en worden we in de gelegenheid gesteld beloningsonderwerpen op bestuursniveau aan te kaarten. Dit jaar leggen wij in die gesprekken vooral de nadruk op gedetailleerdere informatie over de prestatiedoelstellingen die aan de toegekende beloningen ten grondslag liggen en op meer toelichting over situaties waarin de onderneming naar eigen inzicht beloningen toekent. De reactie van Citigroup op de geringe steun voor de beloningsregeling was om uitgebreide gesprekken met de aandeelhouders te voeren en de regeling voor 2017 ingrijpend te herzien. Verbeteringen zijn onder andere: 1) de publicatie van bepaalde prestatiedoelstellingen en de financiële resultaten op basis waarvan de prestaties van het management worden beoordeeld; 2) informatievoorziening over de herziene scorekaart; en 3) de aanpassing van de variabele beloningsregeling met twee extra prestatie maatstaven: het rendement op eigen vermogen en de cumulatieve winst per aandeel. Wij juichen deze positieve veranderingen toe.

Oordeel

Aansluitend op onze gesprekken met Citigroup hebben we uiteindelijk vóór de beloningsregeling gestemd. Wij doen daarmee recht aan de stappen die de onderneming bij de hervorming van de beloningsregeling voor de bedrijfstop heeft gezet. Zo zit de langetermijnbonusregeling dit jaar veel beter in elkaar dan in vorige jaren. De prestatie maatstaven en -doelstellingen zijn afgestemd op zowel de bedrijfsstrategie als de belangen van de langetermijnaandeelhouders. We stimuleren de onderneming om in de toekomst ook de informatie over de prestatiedoelstellingen voor de kortetermijnregeling te verbeteren. Ook zou de remuneratiecommissie in jaren van zwakke financiële prestaties niet-noodzakelijke beloningsverhogingen moeten beperken. We zijn optimistisch gestemd dat er, tien jaar na het uitbreken van de crisis, eindelijk sprake is van een structuur, waarbij falen niet beloond wordt bij een belangrijke speler op Wall Street.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Deutsche Bank
AG

Land: Duitsland

Sector: Financiële instellingen

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement:
Voldoende

Thema: Corporate Governance

Onderwerp: Corporate governance en
bedrijfsethiek

Achtergrond

De reputatie en de balans van Deutsche Bank hebben de afgelopen jaren ernstige averij opgelopen. De reden: een serie boetes voor wangedrag (zoals de LIBOR-manipulatie), de vertraagde uitvoering van wijzigingen in de strategie, het uitblijven van de omslag in de bedrijfscultuur en van de hervormingen van het interne controlemechanisme, de gebrekkige compliance en het risicobeheer. De bank heeft in december 2016 met Amerikaanse toezichthouders voor \$ 7,2 miljard geschikt bij onderzoek naar door hypotheken gedekte effecten (mortgage backed securities of MBS). Uit ervaring bij andere ondernemingen, die problemen rond het gedrag en de bedrijfscultuur wisten op te lossen, hebben we een duidelijke verandering in de toon aan de top gezien, zowel bij het management als bij de commissarissen.

Actie

We hebben in maart met de voorzitter van Deutsche Bank gesproken over de bedrijfscultuur, de samenstelling van het bestuur en de bezoldiging. Positief vonden we de houding en de uitleg van de voorzitter over de geboekte voortgang op alle benoemde terreinen. Hij gaf verder blijk van een grote persoonlijke inzet om de werkwijzen van de bank te verbeteren. De mate van openbaarmaking van informatie door Deutsche vinden we echter nog altijd teleurstellend. Natuurlijk zijn we ons ervan bewust dat het management de afgelopen twee jaar flink op de schop is gegaan, dat de topsalarissen nu mede zijn gebaseerd op de bedrijfscultuur en de klanttevredenheid. Toch verwachten we veel gedetailleerder inzicht in de cultuurverandering in de organisatie. Meer informatie over de werkzaamheden en uitdaging waarvoor de integriteitscommissie zich gesteld ziet, zou al een stap in de goede richting zijn. Positief staan we tegenover de vereenvoudiging van de beloningsstructuur van het topmanagement, maar ook aan het bezoldigingssysteem kan nog het nodige worden gedaan. We houden de prestatiedoelstellingen scherp in de gaten, die volgens de toezegging van Deutsche ex-post in het jaarverslag 2017 zullen worden gepubliceerd.

Oordeel

Ondanks de toezeggingen van het bestuur over hervormingen van de werkwijzen van de bank houden wij twijfels over de corporate governance en de hervorming van de bedrijfsethiek bij Deutsche Bank. Die zorg zien we ook terug in de inschatting door de markten van de financiële slagkracht van de bank, alsook het feit dat er voor € 3,2 miljard aan voorzieningen voor juridische geschillen en voor € 2,4 miljard voor toekomstige rechtszaken opzij is gezet. Volgens een naar de media gelekte personeelsenquête wordt de bank geconfronteerd met dalend moreel onder het personeel, al lijkt dat nu te stabiliseren. We blijven de ontwikkelingen bij Deutsche Bank nauwgezet volgen: de bank lijkt zich eindelijk te herstellen van de afgelopen jaren vol controverses en slechte prestaties. Jaren die ook hun weerslag op beleggers hebben gehad.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Li & Fung Ltd

Land: Hong Kong

Sector: Duurzame consumptiegoederen

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Voldoende

Thema: Arbeidsomstandigheden

Onderwerp: Ketenbeheer

Achtergrond

Voor een internationale ketenbeheerder als Li & Fung, met ruim 15.000 leveranciers van merken in de kledingindustrie, is effectief ketenbeheer van essentieel belang. Door de enorme omvang van het bedrijf speelt dit in Hongkong gevestigde concern bovendien een belangrijke rol in het tonen van 'best practices' aan de diverse merken over het belang van goed ketenbeheer en hoe dat het beste te implementeren is. Li & Fung is sterk aanwezig in risicovolle inkoopmarkten als Vietnam, Cambodja en Bangladesh. In de strategie ligt de nadruk vooral op de snelheid waarmee het product in de winkel kan liggen en minder op de kosten. De beheersing van de ketennormen is een belangrijk aandachtspunt.

Actie

Li & Fung was de afgelopen jaren niet gevoelig voor onze engagementpogingen. Pas kort geleden is het ons gelukt Li & Fung tot een gesprek te bewegen over de strategie en hoe de verbetering van de snelheid waarmee het product op de markt komt, past in het ketenbeheer. De onderneming kijkt naar de mogelijkheid om de productie op dezelfde locatie plaats te laten vinden als de wederverkoop. Op dit moment wordt 95% van de goederen geïmporteerd; volgens het management kan een verlaging van dat percentage tot 90% een groot verschil maken voor de snelheid. Li & Fung is begonnen met de publicatie van de compliancecontroles voor de 11.000 fabrieken die aan de onderneming leveren. Al die fabrieken krijgen een score van A tot D. Van die fabrieken zit op dit moment 70% in de categorie C en D. Er is een plan van aanpak opgesteld om de scores te verbeteren, door de onderliggende problematiek op te lossen. Li & Fung is zich tevens bewust van de beperkte waarde van de controle. Vandaar dat de eigen teams voor kwaliteitsborging en -controle (QA/QC) nu ook langs worden gestuurd om ter plaatse de beoordeling van de naleving van de leverancier te onderbouwen. De bedoeling is om het percentage waarnemingsoordelen van de QA/QC-teams uit te breiden (huidig niveau: 43%).

Oordeel

We zijn blij met de eerste inzichten die Li & Fung ons heeft geboden in de aanpak van de duurzame inkoop bij het concern (die is klaarblijkelijk de laatste jaren verbeterd). De onderneming hanteert een totaalaanpak van leverancierscontroles. De integratie van de QA/QC-teams in dat beoordelingsproces is een goede stap: afwegingen van duurzame inkoop kunnen op die manier steviger in het totale inkoopbeleid en -proces worden ingebed. We zijn het eens met de ingeslagen richting: meer waarnemingsbeoordelingen door de QA/QC-teams en minder fabrieken met score C en D, door oplossing van de diverse problemen. Voor meer inzicht in de achterliggende factoren bij de ontwikkeling van een krachtigere duurzame inkoop hebben we Li & Fung om nadere informatie gevraagd over de manier waarop bij de fabrieken de productiviteit ten opzichte van de kosten wordt beoordeeld. Ook wilden we graag weten hoe de ontwikkeling past bij de verschuiving naar snelheid als belangrijkste factor (in plaats van kosten), waarmee een product in de winkel ligt.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Mylan NV

Land: VS

Sector: Gezondheidszorg

Prioriteitsbedrijf: -

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Matig

Thema: Volksgezondheid

Onderwerp: Prijsstelling geneesmiddelen

Achtergrond

De farmaceutische industrie in Amerika is in een kwaad daglicht gekomen onder invloed van een serie exorbitante prijsverhogingen van behandelingen. Ondernemingen zijn voor het Amerikaanse Congres gesleept en stevig op hun werkwijzen aangepakt. Vooral Mylan lag zwaar onder vuur: in minder dan tien jaar heeft deze Amerikaanse generieke geneesmiddelenfabrikant de prijs van de EpiPen (een adrenaline-injectie tegen anafylactische shock) verviervoudigd. Uit schattingen blijkt dat dit product alleen al goed is voor 40% van de operationele winst van Mylan. De onderneming is ook vervolgd voor doelbewust te veel in rekening brengen aan het Medicaid-verzekeringsprogramma. De koers van het aandeel Mylan is het afgelopen jaar onder invloed van de controversie met zo'n 20% gedaald. De roep van onder andere president Trump en het Amerikaanse Congres om de geneesmiddelenprijzen te reguleren en te beperken, klinkt steeds luider. Als dat daadwerkelijk gebeurt, zal dat een sterke weerslag hebben op de hele sector.

Actie

Voorafgaand aan de jaarvergadering van Mylan is een groep, onder leiding van de New York City Comptroller, een publieke campagne gestart tegen de herbenoeming van belangrijke bestuurders bij Mylan. Van ISS, het volmachtadviesbureau, kwam een hoogst ongebruikelijke aanbeveling om tegen vrijwel het hele bestuur te stemmen, waaronder het uitvoerend management. Als reden verwees ISS naar de collectieve verantwoordelijkheid voor tekortschietend risicotoezicht op de langdurige prijsstrategie voor de EpiPen en op problematische beloningspraktijken. We wilden Mylan de kans geven om haar kant van het verhaal te vertellen en hebben voorafgaand aan de jaarvergadering uitgebreid met de onderneming gesproken. Mylan stelde zich vooral defensief op; de controverse rond EpiPen zou volledig buiten proportie zijn. Volgens Mylan was het een aantal leden van het Amerikaanse Congres alleen maar te doen om makkelijk stemmen te winnen. Mylan zou niets ergers doen dan veel andere bedrijven. En de echte fout lag niet bij Mylan, maar bij de medische verzekeringssector in de VS. Die zouden onrust bij patiënten veroorzaken door ze bij de apotheek meer te laten betalen. Verder leidde volgens de onderneming het aantal tussenpersonen in de keten tot een veel hogere prijs voor de EpiPen dan wat Mylan zelf ontving.

Oordeel

Dat Mylan grotendeels weigerde de slechte werkwijzen en corporate governance toe te geven, vonden we teleurstellend. De onderneming beschouwt zichzelf als het slachtoffer van een breder debat over de hoge kosten van de zorg in de VS. Het Amerikaanse Congres en de media zouden het op Mylan gemunt hebben in plaats van op grotere ondernemingen, die veel meer kunnen uitgeven aan lobbyen en juridische kosten (zoals Pfizer). Wij zijn het hier niet mee eens. De ervaren compliance-commissie heeft gefaald bij het toezicht op de uitvoerende bestuurders die bij deze affaire betrokken zijn. Kritiek hadden we ook op de remuneratiecommissie. Die had aan een voormalige CEO voor \$ 43,6 miljoen aan aandelen toegekend en ook in voorgaande jaren niets gedaan met de hoge mate van onvrede bij de aandeelhouders over de bezoldiging van de bedrijfstop. We hebben uiteindelijk tegen de herbenoeming van zeven van de negen niet-uitvoerende bestuurders gestemd, inclusief de leden van de compliance- en de remuneratiecommissie. Ook stemden we tegen de beloningsregeling. Sensationeel was dat Mylan op de jaarvergadering het onderspit delfde bij de 'Say on Pay'. Wat ons zorgen baart, is dat de onderneming ondanks alle kritiek nog altijd niet bereid is om hervormingen door te voeren.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Royal Dutch Shell PLC **Land:** Nederland

Sector: Energie

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Goed

Thema: Milieustandaarden

Onderwerp: Klimaatverandering

Achtergrond

Aandeelhouders hebben de afgelopen jaren bij grote olie- en gasmaatschappijen aangedrongen op meer duidelijkheid over de langetermijnplannen voor een koolstofarme economie. Het bestuur van Koninklijke Olie/Shell heeft zich in 2015 achter een aandeelhoudersmotie hierover geschaard. Sindsdien klinkt de roep om explicietere doelstellingen voor het CO₂-risicobeheer steeds luider. Bij de jaarvergadering heeft de actiegroep FollowThis een motie ingediend, waarin Shell wordt opgeroepen om specifieke reductiedoelstellingen te formuleren voor de operationele CO₂-uitstoot (scope 1+2), evenals voor de uitstoot die samenhangt met het gebruik van de producten van de onderneming (scope 3). De motie was aanleiding voor uitgebreide discussies onder institutionele beleggers: wat is een reële verwachting voor een toezegging van een olie- en gasmaatschappij? Wat voor soort doelstelling is in deze fase het meest effectief voor een voorspelbare transitie naar een economie met minder CO₂-uitstoot, een transitie die bovendien snel genoeg verloopt?

Actie

Als 'lead investor' bij de Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC) stimuleren wij Koninklijke Olie/Shell actief om invulling te geven aan de steun voor de aandeelhoudersmotie over klimaatverandering 'Aiming for A' uit 2015. Die motie was geformuleerd als een relatief open verzoek aan Shell om meer inzage te geven in de strategie voor de energietransitie op de lange termijn. We hebben onze inzichten met FollowThis gedeeld in een streven om tot een motie te komen die als aanvulling op onze eigen engagementsbenadering kon dienen, in de vorm van een verzoek om expliciete uitstootdoelstellingen te vragen. We hebben talloze keren met Shell over de motie gesproken, onder andere in een bijeenkomst met de voorzitter in maart. Uiteindelijk hebben we ons bij de motie van FollowThis onthouden van stemming, als signaal dat er voor wat betreft de transparantie over de toekomstplannen en over CO₂-gerelateerde doelstellingen nog altijd flink wat valt te verbeteren. Wel zetten we daarbij de kanttekening dat een simpel streefdoel voor de reductie van de scope 3-uitstoot mogelijk geen relevante indicator is voor risicobeheer en dat de invoering daarvan zelfs de aandeelhouderswaarde schade zou kunnen berokkenen.

Oordeel

De hele discussie heeft de potentiële spanning rond de klimaatstrategie van ondernemingen blootgelegd. Beleggers dringen enerzijds aan op steviger risicobeheer en meer flexibiliteit in de portefeuille in tijden van onzekerheid. Voor ondernemingen vertaalt meer flexibiliteit in de portefeuille zich anderzijds niet automatisch naar een directe verlaging van de scope 3-uitstoot, afhankelijk van de ontwikkeling van het marktaandeel. In plaats van een simpel streefdoel, is voor de beleggingsanalyse meer transparantie nodig: hoe meet de onderneming of de langetermijnstrategie verenigbaar is met een voortvarende transitie richting minder CO₂-uitstoot? Ons streven is om beleggers gepaste informatie te geven op basis waarvan zij hun kapitaal kunnen inzetten ten bate van de energietransitie en op basis waarvan energiemaatschappijen bij die transitie actief kansen kunnen benutten. Dat Shell bereid is om steeds meer gehoor te geven aan de roep om meer transparantie is een goede zaak. Toch geeft de onderneming nog altijd niet genoeg gedetailleerde informatie op basis waarvan beleggers volledig kunnen analyseren wat het effect van de overgang naar een koolstofarme economie op de waarderingen zou kunnen zijn.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: Tesco PLC

Land: VK

Sector: Niet-duurzame consumptiegoederen

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Goed

Thema: Milieustandaarden

Onderwerp: Voedselafval

Achtergrond

Tesco heeft ambitieuze doelstellingen geformuleerd om voedselverspilling te verminderen. De supermarktketen ligt op koers om die ook inderdaad te realiseren. De onderneming schaaft zich achter SDG 12 (Duurzame consumptie en productie), streefdoel 3: tegen 2030 de voedselverspilling in winkels en bij consumenten halveren en voedselverlies reduceren in de productie- en bevoorradingsketens. Al sinds 2009 gaat er geen voedsel van Tesco direct meer naar de vuilnisbelt. Het streven is dat eind 2017 geen voedsel uit de Britse winkelactiviteiten wordt weggegooid dat nog veilig door mensen kan worden geconsumeerd.

Actie

Ons engagement dateert van 2012. In dat jaar zijn we gestart met een project ingegeven door onze zorg dat een aanzienlijk deel van de internationale landbouwproductie verdwijnt bij de opslag, verwerking en distributie en op het niveau van de consument. In het kader van dat project hebben we Tesco specifiek gevraagd naar de aanwezige strategie en beheersystemen die voedselverlies in de landbouwketen verminderen. We hebben daarnaast aangedrongen op het signaleren van oplossingen om de voedselverspilling op het niveau van de consument terug te dringen. Naar aanleiding van de reactie van Tesco hebben we aangeraden om deskundigen in de arm te nemen en voedselverspilling in de hele keten te kwantificeren; op basis daarvan zou de onderneming duidelijk beleid kunnen formuleren om voedselafval in de hele groep tegen te gaan. Van de diverse initiatieven waarbij Tesco inmiddels betrokken is, zit de CEO Champions 12.3 voor (de coalitie van leiders uit de overheid, het bedrijfsleven, onderzoek en maatschappelijke organisaties die streeft naar een versnelling van de vermindering van voedselafval). Van Tesco hebben we de afgelopen jaren gehoord hoe lastig het is om interne en externe gegevens over voedselafval boven water te krijgen. In onze actieve contacten van het afgelopen kwartaal hebben we gezien hoeveel voortgang er is geboekt; we zijn onder de indruk van de voortvarende aanpak. Als enige detailhandelketen in het VK publiceert Tesco inmiddels onafhankelijk geverifieerde gegevens over voedselafval in de eigen activiteiten. De jongste cijfers (van 2017) spreken van bijna 39.000 ton voedselafval. Dat is terechtgekomen in veevoer, anaërobie (zonder zuurstof) vergisting en terugwinning van energie.

Oordeel

We vinden de werkzaamheden van Tesco op dit terrein zeer bemoedigend. Ook zien we goede mogelijkheden voor verdere voortgang. Afval van niet-verkocht en niet-geconsumeerd voedsel heeft financiële gevolgen; een betere beheersing daarvan is belangrijk voor een onderneming die net terug komt van een periode van lagere verkopen en een boekhoudschandaal. Naast de potentiële kansen liggen er ook risico's op de loer. Onze inschatting is dat Tesco van beide een aardig in- en overzicht heeft. Sinds het begin ons engagement over dit onderwerp heeft de onderneming concrete stappen gezet; het onderwerp heeft duidelijk prioriteit. Gunstig vinden we ook de werkzaamheden op het gebied van voedselafval die er in de hele keten plaatsvinden (in zowel de directe activiteiten als bij de eindklant) evenals op beleidsniveau. We vinden engagement met Tesco op dit gebied dan ook niet langer nodig.

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement casestudies

Onderneming: BP PLC

Land: VK

Sector: Energie

Prioriteitsbedrijf: ✓

ESG-risicoscore:

Reactie op engagement: Goed

Thema: Corporate Governance

Onderwerp: Bezoldiging bedrijfstop

Achtergrond

BP heeft de afgelopen jaren met de nodige problemen en controverses te maken gehad. Veel daarvan had te maken met het olielek in de Golf van Mexico in april 2010. De hoge boetes, de lage olieprijs en de relatie met beleggers was ook niet altijd even makkelijk. Bij de jaarvergadering van 2016 is het niet-bindende remuneratieverslag vanwege excessief geachte bonusuitkeringen weggestemd. Net als de meeste andere Britse ondernemingen met een Premium-notering moest ook BP bij de jaarvergadering van 2017 met nieuw remuneratiebeleid komen. Nadat het remuneratieverslag bij de jaarvergadering van 2016 was weggestemd, stond de remuneratiecommissie onder leiding van de nieuwe voorzitter Ann Dowling sterk onder druk om het dit keer wel goed te doen.

Actie

Carl-Henric Svanberg (voorzitter van BP) reageerde bij de jaarvergadering van 2016 op de hevige reactie van beleggers op de remuneratieuitkomsten. Hij gaf toen al aan dat er in het toekomstige beloningsbeleid veranderingen zouden worden doorgevoerd. Wij zijn voorafgaand aan de jaarvergadering met BP in gesprek gegaan en waren ook betrokken bij de consultatieronde in de zomer van 2016. We hebben diverse zorgpunten aangekaart waar de onderneming zich volgens ons nog eens over zou moeten buigen. Dat gold onder andere de gewoonte dat bestuursleden bepaalde prestatiedoelen niet halen en dan toch nog een volledige bonusuitkering krijgen. Het gebruik van vermenigvuldigingsfactoren voor bonusuitkeringen en 'matching shares' voor de uitgestelde bonusregelingen maken transparantie een probleem en zijn aanleiding voor zorg over de totale omvang van alle beloningen bij elkaar. Bij de bekendmaking van het beloningsbeleid ter goedkeuring van de jaarvergadering in 2017 was een aantal veranderingen doorgevoerd. Voor 2017 is het niveau van de bonusuitkering bij een 'on-target'-prestatie verlaagd van 150% naar 115% van het jaarsalaris. BP heeft verder de toekenning van 'matching shares' in het uitgestelde deel van de bonusregeling (wat zou kunnen leiden tot een toekenning tot maximaal 150% van het basissalaris) afgeschaft. De langetermijntoekenning voor de CEO is verlaagd van 550% naar 500% van het salaris. Dit aangepaste beloningsbeleid is bij de jaarvergadering 2017 met 97% van de stemmen goedgekeurd.

Oordeel

Hoewel BP de afgelopen jaren aanzienlijk negatieve publiciteit ten deel is gevallen, waren we toch (aangenaam) verrast door de beloningsverlagingen. Dit is vooral relevant, omdat de andere grote oliemaatschappijen geen vergelijkbare verlagingen hebben doorgevoerd. Deze ontwikkeling bij BP kan natuurlijk een impuls voor andere spelers zijn om nog eens over het eigen beloningsniveau na te denken (helemaal in het licht van de vooruitzichten voor de olie op de langere termijn). Een paar jaar geleden was het nog ondenkbaar dat een onderneming met de omvang van BP de beloningen zou verlagen, omdat de aandeelhouders zich daar zorgen over maken. In andere sectoren hebben we als gevolg van weerstand bij de aandeelhouders dit jaar echter ook voorbeelden van salarisverlagingen gezien, bijvoorbeeld bij WPP en Anglo American. Het gaat voorsnel om een klein percentage van de beursgenoteerde ondernemingen in Londen, maar deze spraakmakende voorbeelden kunnen voor beleggers als referentiepunt fungeren bij het pleiten voor verandering bij andere ondernemingen.

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagementprojecten

Hieronder doen we verslag inzake prioriteitsprojecten waarin wij het afgelopen jaar vooruitgang hebben geboekt. Kijk voor een volledig overzicht van alle prioriteitsprojecten in de bijlage aan het einde van dit verslag. Voor uitgebreide informatie over onze engagementactiviteiten met betrekking tot deze projecten en de betrokken ondernemingen verwijzen wij u graag naar de web-based **reo**® Partner Portal.

Project Corporate governance in India

Thema Corporate governance

Doelstelling

Er spelen diverse zaken in India op het gebied van corporate governance: bestuurseffectiviteit, diversiteit en de controlepraktijken (intern en extern). Het project behelst de ontwikkeling en toezicht van een beleidsverklaring over 'best practices' in corporate governance bij Indiase ondernemingen. In de tweede fase hebben we contact met ondernemingen die veel in beleggingsportefeuilles voorkomen en die grote risico's lopen. We stimuleren ondernemingen zich in te zetten voor een verbetering van de werkwijzen en prestaties op het gebied van corporate governance. Zo kan de effectiviteit van het bestuurtoezicht worden versterkt met een grotere diversiteit en onafhankelijkheid van het bestuur. Ook de controlemechanismen kan worden aangescherpt.

Voortgang

We hebben het afgelopen kwartaal contact gezocht met ondernemingen in India over corporate-governancekwesties. Het meest gangbare onderwerp was de diversiteit van het bestuur, naast ook de aanwezigheid van bestuurders bij de vergaderingen. De Securities and Exchange Board of India (SEBI) heeft sinds de start van ons project een nieuwe commissie voor corporate governance in het leven geroepen. In combinatie met andere tekenen van positieve verandering vinden we dit bemoedigend. Op de agenda van de commissie staan initiatieven om de standaarden te verbeteren voor wat betreft de onafhankelijkheid van het bestuur, de informatievoorziening en de controlepraktijken, de evaluatie van bestuurseffectiviteit en de contacten met de aandeelhouders. Zodra we onze aanbevelingen hebben gepubliceerd, willen we ondernemingen gaan stimuleren om hun werkwijzen daarop aan te passen. Aangesproken ondernemingen: 22, waaronder de volgende prioriteitsnaam: **Vedanta Resources**.

NB: de volledige lijst van betrokken ondernemingen kunt u per project terugvinden in uw Portal onder de tab "Engagement Projects".

ProjectVerantwoorde modellen
prijsstelling geneesmiddelen**Thema**

Maatschappij

Doelstelling

Verantwoorde modellen bij de prijsstelling van medicijnen. De Amerikaanse farmaceutische industrie is in een kwaad daglicht gekomen onder invloed van een serie exorbitante verhogingen van behandelingen. Bedrijven als Valeant en Turing zijn voor het Amerikaanse Congres gesleept en stevig op hun werkwijzen aangesproken. Wij stimuleren in dit project de belangrijkste spelers om de negatieve publieke opinie te keren door sterke en verantwoorde modellen voor de prijsstelling in te voeren. Van de grootste internationale farmaconcerns willen we 1) weten hoe ze tegen een verantwoorde prijsstelling aankijken en hoe ze een eventuele prijsverhoging van behandelingen tot een aanvaardbaar niveau denken te beperken; 2) sterke en duurzame prijsstellingsmechanismen zien waaruit een goed evenwicht blijkt tussen een winstoogmerk enerzijds en legitieme onderzoeks- en ontwikkelingsinspanningen anderzijds, die levensreddende medicijnen kunnen opleveren en verdere weerstand in de maatschappij en de politiek tot een minimum kunnen beperken; en 3) achterblijvers aanspreken en stimuleren om over te gaan op een transparante en verantwoorde prijsstelling voor producten.

Voortgang

We hebben ons het afgelopen kwartaal vooral toegelegd op de huidige werkwijzen in de sector. Daarvoor hebben we gesproken met een paar van de grootste spelers in de farmasector. We zijn daarnaast om de tafel gaan zitten met brancheorganisaties zoals de International Federation of Pharmaceutical Manufacturers & Associations (IFPMA) en de Indian Pharmaceutical Alliance. Volgens de IFPMA ging het zeer politieke probleem van geneesmiddelenprijzen in de Verenigde Staten vooral over zeer gespecialiseerde behandelingen. We spraken met een grote Amerikaanse zorgverzekeraar (UnitedHealth) om meer inzicht te krijgen in de kant van de partij die de geneesmiddelen betaalt. Het probleem van schandalig hoge prijsstijgingen van geneesmiddelen leidde bij de aandeelhoudersvergadering van Mylan van juni tot een ernstige controverse. Die vergadering werd het doelwit van een beleggerscampagne onder aanvoering van de New York State Controller, die de (andere) aandeelhouders aanspoorde om tegen de herverkiezing van een aantal belangrijke onafhankelijke bestuurders te stemmen. De reden: onvoldoende toezicht op het prijsverhogingsschandaal rond EpiPen, naast slechte beloningspraktijken. We hebben voorafgaand aan de stemming actief contact gezocht met Mylan; we wilden eerst precies weten hoe de onderneming omgaat met de prijsstelling van geneesmiddelen en hoe het bestuur vorm had gegeven aan het toezicht. Aangesproken ondernemingen: 6, waaronder de volgende prioriteitsnamen: **Fresenius SE, Johnson & Johnson, Novartis, Pfizer** en **UnitedHealth**.

Project Stemmen Britse remuneratie**Thema** Corporate governance**Doelstelling**

Het onderwerp beloning kan nog altijd op flink wat belangstelling rekenen, van zowel beleggers als van het grote publiek. Hoewel wij ons vizier wereldwijd op de beloningsregeling bij ondernemingen richten, is 2017 in het Verenigd Koninkrijk een belangrijk jaar. Er moet namelijk bindend worden gestemd over het beloningsbeleid. In de aanloop naar het stemseizoen 2017 hebben we belangrijk beleid ontwikkeld en worden ondernemingen hierover benaderd. In dit project verzorgen we een update over de beloningstrends, over het overheidsbeleid, naast ook een analyse van de gehanteerde werkwijzen door ondernemingen op remuneratiegebied.

Voortgang

Nadat we de tweede helft van 2016 en het eerste kwartaal van 2017 ondernemingen actief op de bezoldiging van de bedrijfstop hebben aangesproken, is begin april van het afgelopen kwartaal het seizoen van de jaarvergaderingen van start gegaan. In de aanloop daartoe hebben wij alle overlegondes met de betrokken ondernemingen naar behoren afgerond. We hebben daarnaast met brancheorganisaties en adviesbureaus zoals de Investment Association gesproken. Ons streven: zoveel mogelijk zichtbaarheid bij potentieel lastige situaties. 2017 is vooral zo'n belangrijk jaar omdat de meerderheid van de in het Verenigd Koninkrijk genoteerde ondernemingen de goedkeuring van de aandeelhouders voor hun nieuwe beloningsbeleid moet zien te krijgen. In dat beleid wordt het bredere remuneratiebeleid en het beloningsniveau voor de komende drie jaar vastgelegd. Nog vóór het aandeelhoudersseizoen van april/mei had tabaksfabrikant Imperial Brands het voorgestelde beloningsbeleid als agendapunt op de jaarvergadering ingetrokken. Het was de onderneming namelijk duidelijk geworden dat grote groepen beleggers niet erg blij waren met het beleid; er leek een realistische kans te bestaan dat de aandeelhouders tegen zouden stemmen. Ook voor andere ondernemingen was dit een signaal dat ze zich met veel stemmen van de aandeelhouders geconfronteerd konden zien. Medio juli staat een kleinere ronde jaarvergaderingen voor de deur voor ondernemingen met een gebroken boekjaar. Daarna maken wij de balans op over het stemseizoen. Aangesproken ondernemingen: 6, waaronder de volgende prioriteitsnaam: **HSBC**.

Project Initiatieven circulair ondernemen
in de kledingsector

Thema Milieu

Doelstelling

Circulaire economie. Grondstoffen worden steeds schaarser. Het is daarom essentieel dat ondernemingen hier goed op in kunnen spelen. Het concept van een circulaire economie is om beschikbare materialen optimaal te benutten. Ondernemingen in diverse sectoren gaan zich hier steeds meer op concentreren. We zijn vooral geïnteresseerd in de ontwikkeling van een aantal kledingmerken op dit gebied. In 2017 richten we de blik op de strategieën en methoden die in de sector worden gekozen om zich aan te passen aan een circulaire economie. Onze invalshoek is de signalering en stimulering van 'best practices' bij het gebruik van hulpbronnen binnen de sector.

Voortgang

Wij hebben het afgelopen kwartaal ondernemingen benaderd die naar onze mening een voortrekkersrol vervullen bij de invoering van een bedrijfsmodel voor de circulaire economie. We voeren momenteel gesprekken met die ondernemingen om inzicht te krijgen in 'best practice' voor kledingbedrijven. Zo wordt nagedacht over uiteenlopende manieren om ervoor te zorgen dat kleding langer gedragen en gebruikt wordt, onder andere in de vorm van tweedehands gebruik en recycling. Het wordt steeds duidelijker dat een belangrijke uitdaging is gelegen in de kosten en effectiviteit van de technologieën voor recycling. Aangesproken ondernemingen: 6, waaronder de volgende prioriteitsnaam: **Nike**.

Project**Snijvlak water-voedsel-energie****Thema****Milieu****Doelstelling**

Snijvlak water-voedsel-energie: De Verenigde Naties (VN) voorspelt een wereldwijd tekort van 40% in de watervoorraad in 2030 en een toename van 70% in de vraag naar voedsel in 2050. Het Internationaal Energie Agentschap (IEA) voorziet dat in 2040 de wereldenergieconsumptie 48% hoger ligt. Energie en voedsel zijn van levensbelang; voor de productie van beide is veel water nodig. Vaak ook worden ze in dezelfde regio geproduceerd, wat de druk op de beschikbare watervoorraden nog verder verhoogt. Ondernemingen die in belangrijke stroomgebieden actief zijn, zien zich daardoor geconfronteerd met een waterrisico dat wezenlijke gevolgen voor de bedrijfsactiviteiten kan hebben. Er liggen op watergebied ook kansen voor het bedrijfsleven. Onze insteek is om ondernemingen in de sector voedsel en energie aan te spreken waarvan de stroomgebieden onder druk staan. Wij willen vooral weten hoe goed ze zijn voorbereid op de beheersing van het waterrisico. Ook vragen we of ze kansen zien om die beheersing aan te scherpen en vooruitgang te boeken. Dit project is ingericht op basis van thema's en regio's. In het kader daarvan worden de stroomgebieden met het hoogste risico in kaart gebracht, gevolgd door actieve contacten met ondernemingen die met hun bedrijfsactiviteiten het sterkst aan die gebieden zijn blootgesteld.

Voortgang

Na verder diepgravend onderzoek dit kwartaal zijn wij tot de slotsom gekomen dat de beheersing door ondernemingen van de watervoorzieningen en de daarmee samenhangende risico's bij dit onderwerp het belangrijkste aandachtspunt zijn. Naar onze mening zijn voedselproducenten en energiemaatschappijen het sterkst blootgesteld aan dat risico; wij richten ons engagement dan ook op deze sectoren. Zoals we eerder al in de omschrijving van de reikwijdte van het project hebben aangegeven, is het zaak om vast te stellen hoe goed ondernemingen, die van watervoorzieningen afhankelijk zijn, zich hebben voorbereid op de beheersing van de met water samenhangende risico's. Zien ze kansen om die beheersing aan te scherpen en vooruitgang te boeken? We signaleren belangrijke lacunes in de informatie op regioniveau, omdat ondernemingen niet altijd even makkelijk informatie over de keten en de individuele fabrieken prijsgeven. Door ondernemingen te vragen naar de aanwezige evaluatieprocedures voor het waterrisico kunnen we meer effect sorteren. We willen weten of die evaluaties in de hele onderneming worden uitgevoerd, zowel in de directe activiteiten als in de keten, alsook op het niveau van de diverse stroomgebieden. Hoe een onderneming de waterrisico's en -kansen analyseert en waar deze tekortschiet, is van essentieel belang. We hebben het afgelopen kwartaal in kaart gebracht welke ondernemingen naar ons oordeel potentieel een groot risico lopen op alle met water samenhangende gebieden. We hebben onze zorgen schriftelijk onder de aandacht van de bewuste ondernemingen gebracht en gevraagd om een nadere dialoog om meer inzicht in de gehanteerde risicobeheersing te krijgen. Aangesproken ondernemingen: 6, waaronder de volgende prioriteitsnamen: **Kerry Group** en **Arcelor Mittal**.

Engagement per onderneming

Aandelen Europa

In onderstaande tabellen staan *alle* ondernemingen waarmee wij het afgelopen kwartaal namens u contact hebben gehad en die de afgelopen 4 kwartalen onderdeel vormden van uw portefeuille. De tabellen zijn opgesplitst op basis van de ESG-risicoscores (hoog, bovengemiddeld, matig, laag). Ondernemingen zonder ESG-risicoscore zijn veelal kleine bedrijven die geen onderdeel zijn van het MSCI ESG research universum. Voor uitgebreide informatie over onze engagementactiviteiten verwijzen wij u graag naar de web-based **reo**® Partner Portal.

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Risico: laag											
Adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen		●						●	
AstraZeneca PLC	VK	Gezondheidszorg						●			
Atlas Copco AB	Zweden	Industrie		●							
Barratt Developments PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen		●							
Beiersdorf AG	Duitsland	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
Compass Group PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen				●	●			●	
Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie							●		
Hennes & Mauritz AB	Zweden	Duurzame consumptiegoederen		●							
Industria de Diseno Textil SA	Spanje	Duurzame consumptiegoederen		●							
Intertek Group PLC	VK	Industrie		●					●		
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓						●		
Kering	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen		●							
Kerry Group PLC	Ierland	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●					●	●	
Merck KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg						●			
Neste Oyj	Finland	Energie		●							
Novartis AG	Zwitserland	Gezondheidszorg	✓	●	●			●	●		
Repsol SA	Spanje	Energie		●							
Roche Holding AG	Zwitserland	Gezondheidszorg	✓					●			
Stora Enso OYJ	Finland	Basismaterialen		●							
Swiss Re AG	Zwitserland	Financiële instellingen							●		
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●						●	
TUI AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen		●						●	
UBS Group AG	Zwitserland	Financiële instellingen	✓		●				●		
Vestas Wind Systems A/S	Denemarken	Industrie		●					●		
Wm Morrison Supermarkets PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
WPP PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen	✓						●		
Risico: bovengemiddeld											
Aryzta AG	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
Barclays PLC	VK	Financiële instellingen			●					●	
BP PLC	VK	Energie	✓	●							
Colruyt SA	België	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
Ferrari NV	Italië	Duurzame consumptiegoederen		●							

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: hoog										
Fresenius SE & Co KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg	✓					●	●	●
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	●			●			●
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓						●	
Shire PLC	VS	Gezondheidszorg		●						
Volkswagen AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	●					●	
Risico: matig										
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	●						●
Bayer AG	Duitsland	Gezondheidszorg	✓	●				●	●	
Eni SpA	Italië	Energie	✓	●						
Glanbia PLC	Ierland	Niet-duurzame consumptiegoederen		●					●	
HUGO BOSS AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	●						
Nordea Bank AB	Zweden	Financiële instellingen		●						
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓	●	●		●		●	
Sampo Oyj	Finland	Financiële instellingen		●						
Suedzucker AG	Duitsland	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
TOTAL SA	Frankrijk	Energie		●					●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Engagement per onderneming

Global Credits

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's							
				Milieu-standaarden	Bedrijfssethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
Risico: laag											
Casino Guichard Perrachon SA	Frankrijk	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
Compass Group PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen				●	●			●	
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓						●		
Merck KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg						●			
Novartis AG	Zwitserland	Gezondheidszorg	✓	●	●			●	●		
Procter & Gamble Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen		●							
Swiss Re AG	Zwitserland	Financiële instellingen							●		
Transurban Group	Australië	Industrie		●							
UBS Group AG	Zwitserland	Financiële instellingen	✓		●				●		
Risico: bovengemiddeld											
Barclays PLC	VK	Financiële instellingen			●					●	
BP PLC	VK	Energie	✓	●							
Ferrari NV	Italië	Duurzame consumptiegoederen		●							
JPMorgan Chase & Co	VS	Financiële instellingen	✓		●				●		
Royal Bank of Scotland Group PLC	VK	Financiële instellingen							●	●	
Tata Motors Ltd	India	Duurzame consumptiegoederen							●		
Wal-Mart Stores Inc	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓						●		
Risico: hoog											
Bank of America Corp	VS	Financiële instellingen		●	●		●		●		
Fresenius SE & Co KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg	✓					●	●	●	
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	●			●			●	
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓						●		
Kinder Morgan Inc/DE	VS	Energie		●							
Mylan NV	VS	Gezondheidszorg						●	●	●	
Ryanair Holdings PLC	Ierland	Industrie		●							
Southern Copper Corp	Peru	Basismaterialen	✓						●		
Teva Pharmaceutical Industries Ltd	Israël	Gezondheidszorg		●							
Vale SA	Brazilië	Basismaterialen		●	●	●	●			●	
Volkswagen AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	●					●		
Risico: matig											
Apple Inc	VS	IT		●						●	
AusNet Services	Australië	Nutsbedrijven		●							
Bayer AG	Duitsland	Gezondheidszorg	✓	●				●	●		
Citigroup Inc	VS	Financiële instellingen	✓						●		
Eni SpA	Italië	Energie	✓	●							
Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Financiële instellingen	✓						●		
Nordea Bank AB	Zweden	Financiële instellingen		●							

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓	●	●		●		●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Engagement per onderneming

Global Convertibles

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie							●	
Deutsche Wohnen AG	Duitsland	Onroerend goed		●						
Kansai Paint Co Ltd	Japan	Basismaterialen		●						●
Toray Industries Inc	Japan	Basismaterialen	✓						●	
Risico: bovengemiddeld										
BP PLC	VK	Energie	✓	●						
Kyushu Electric Power Co Inc	Japan	Nutsbedrijven		●						
Risico: hoog										
Bank of America Corp	VS	Financiële instellingen		●	●		●		●	
CenterPoint Energy Inc	VS	Nutsbedrijven		●						
Fresenius SE & Co KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg	✓					●	●	●
Teva Pharmaceutical Industries Ltd	Israël	Gezondheidszorg		●						
Tohoku Electric Power Co Inc	Japan	Nutsbedrijven		●						
Risico: matig										
Eni SpA	Italië	Energie	✓	●						
TOTAL SA	Frankrijk	Energie		●					●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Global High Yield

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
Casino Guichard Perrachon SA	Frankrijk	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●						●
TUI AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen		●						●
UBS Group AG	Zwitserland	Financiële instellingen	✓		●				●	
Risico: bovengemiddeld										
ArcelorMittal	Luxemburg	Basismaterialen	✓	●		●			●	●
Barclays PLC	VK	Financiële instellingen			●					●
Petroleo Brasileiro SA	Brazilië	Energie		●	●				●	
Royal Bank of Scotland Group PLC	VK	Financiële instellingen							●	●
Tata Motors Ltd	India	Duurzame consumptiegoederen							●	
Risico: hoog										
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓						●	
Kinder Morgan Inc/DE	VS	Energie		●						
Vedanta Resources PLC	India	Basismaterialen	✓						●	
Volkswagen AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	●					●	
Risico: matig										
Restaurant Brands International Inc	Canada	Duurzame consumptiegoederen		●						

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Multimanager Aandelen Amerika

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfssethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
3M Co	VS	Industrie		●						
Campbell Soup Co	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Cardinal Health Inc	VS	Gezondheidszorg							●	
Consolidated Edison Inc	VS	Nutsbedrijven		●						
Edison International	VS	Nutsbedrijven		●						
Procter & Gamble Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Risico: bovengemiddeld										
Albemarle Corp	VS	Basismaterialen	✓	●						●
Alliant Energy Corp	VS	Nutsbedrijven		●						
AutoNation Inc	VS	Duurzame consumptiegoederen		●						
Avery Dennison Corp	VS	Basismaterialen		●						
FMC Corp	VS	Basismaterialen	✓	●				●	●	
Hershey Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●	●			●		
JPMorgan Chase & Co	VS	Financiële instellingen	✓		●				●	
Kansas City Southern	VS	Industrie		●						
LyondellBasell Industries NV	VS	Basismaterialen		●						
PPL Corp	VS	Nutsbedrijven		●						
Wal-Mart Stores Inc	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓						●	
Risico: hoog										
Bank of America Corp	VS	Financiële instellingen		●	●		●		●	
Bed Bath & Beyond Inc	VS	Duurzame consumptiegoederen		●						
CenterPoint Energy Inc	VS	Nutsbedrijven		●						
Intercontinental Exchange Inc	VS	Financiële instellingen					●		●	
Kinder Morgan Inc/DE	VS	Energie		●						
Michael Kors Holdings Ltd	VK	Duurzame consumptiegoederen	✓							●
Mylan NV	VS	Gezondheidszorg						●	●	●
Pfizer Inc	VS	Gezondheidszorg	✓		●			●	●	
Sysco Corp	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓				●			
UnitedHealth Group Inc	VS	Gezondheidszorg	✓					●	●	
US Bancorp	VS	Financiële instellingen	✓		●				●	
Risico: matig										
Apple Inc	VS	IT		●						●
Citigroup Inc	VS	Financiële instellingen	✓						●	
EQT Corp	VS	Energie		●						
Estee Lauder Cos Inc/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Financiële instellingen	✓						●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Harley-Davidson Inc	VS	Duurzame consumptiegoederen		●						
Johnson & Johnson	VS	Gezondheidszorg	✓					●		
Nucor Corp	VS	Basismaterialen		●						
Public Service Enterprise Group Inc	VS	Nutsbedrijven		●						
Quanta Services Inc	VS	Industrie		●						
Sherwin-Williams Co/The	VS	Basismaterialen	✓	●						
Skyworks Solutions Inc	VS	IT		●						
Southern Co/The	VS	Nutsbedrijven		●						
Valero Energy Corp	VS	Energie		●						
VF Corp	VS	Duurzame consumptiegoederen		●						

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

■ Laag

■ Matig

■ Bovengemiddeld

■ Hoog

Engagement per onderneming

Multimanager Aandelen Europa

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
Adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen		●					●	
Atlas Copco AB	Zweden	Industrie		●						
Barratt Developments PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen		●						
Beiersdorf AG	Duitsland	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Brenntag AG	Duitsland	Industrie		●						
Compass Group PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen				●	●			●
Industria de Diseno Textil SA	Spanje	Duurzame consumptiegoederen		●						
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓						●	
Kering	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen		●						
Merck KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg						●		
Novartis AG	Zwitserland	Gezondheidszorg	✓	●	●			●	●	
Pandora A/S	Denemarken	Duurzame consumptiegoederen		●						
Repsol SA	Spanje	Energie		●						
Roche Holding AG	Zwitserland	Gezondheidszorg	✓					●		
Stora Enso OYJ	Finland	Basismaterialen		●						
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●						●
UBS Group AG	Zwitserland	Financiële instellingen	✓		●				●	
Umicore SA	België	Basismaterialen		●						●
Vestas Wind Systems A/S	Denemarken	Industrie		●					●	
Wm Morrison Supermarkets PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
WPP PLC	VK	Duurzame consumptiegoederen	✓						●	
Risico: bovengemiddeld										
ArcelorMittal	Luxemburg	Basismaterialen	✓	●		●			●	●
Barclays PLC	VK	Financiële instellingen			●					●
BP PLC	VK	Energie	✓	●						
Colruyt SA	België	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Risico: hoog										
Fresenius SE & Co KGaA	Duitsland	Gezondheidszorg	✓					●	●	●
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	●			●			●
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓						●	
Ryanair Holdings PLC	Ierland	Industrie		●						
Shire PLC	VS	Gezondheidszorg		●						
Volkswagen AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	●					●	
Risico: matig										
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	●						●
ASM International NV	Nederland	IT							●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Bayer AG	Duitsland	Gezondheidszorg	✓	●				●	●	
Eni SpA	Italië	Energie	✓	●						
Fuchs Petrolub SE	Duitsland	Basismaterialen		●						
KION Group AG	Duitsland	Industrie		●						
Lenzing AG	Oostenrijk	Basismaterialen		●						
Nordea Bank AB	Zweden	Financiële instellingen		●						
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓	●	●		●		●	
Sampo Oyj	Finland	Financiële instellingen		●						
TOTAL SA	Frankrijk	Energie		●					●	
Viscofan SA	Spanje	Niet-duurzame consumptiegoederen							●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Engagement per onderneming

Multimanager Aandelen Pacific

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
Air New Zealand Ltd	Nieuw-Zeeland	Industrie		●						
Ascendas Real Estate Investment Trust	Singapore	Onroerend goed		●						
BlueScope Steel Ltd	Australië	Basismaterialen		●						
Coca-Cola Amatil Ltd	Australië	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Cochlear Ltd	Australië	Gezondheidszorg		●						
Healthscope Ltd	Australië	Gezondheidszorg		●						
IOOF Holdings Ltd	Australië	Financiële instellingen		●						
LendLease Group	Australië	Onroerend goed		●						
Ramsay Health Care Ltd	Australië	Gezondheidszorg		●						
Seek Ltd	Australië	Industrie		●						
Sydney Airport	Australië	Industrie		●						
Tabcorp Holdings Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Transurban Group	Australië	Industrie		●						
Risico: bovengemiddeld										
Adelaide Brighton Ltd	Australië	Basismaterialen		●						
ALS Ltd	Australië	Industrie		●						
Fairfax Media Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Harvey Norman Holdings Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Kia Motors Corp	Zuid-Korea	Duurzame consumptiegoederen		●						
Li & Fung Ltd	Hong Kong	Duurzame consumptiegoederen	✓							●
Seven West Media Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Shopping Centres Australasia Property Group	Australië	Onroerend goed		●						
Star Entertainment Grp Ltd/The	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Treasury Wine Estates Ltd	Australië	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Risico: hoog										
Bank of Queensland Ltd	Australië	Financiële instellingen		●						
ComfortDelGro Corp Ltd	Singapore	Industrie		●			●			
Domino's Pizza Enterprises Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
Golden Agri-Resources Ltd	Singapore	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	●		●			●	
TPG Telecom Ltd	Australië	Telecommunicatie		●						
Risico: matig										
Ansell Ltd	Australië	Gezondheidszorg		●						
Aristocrat Leisure Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
AusNet Services	Australië	Nutsbedrijven		●						
DuluxGroup Ltd	Australië	Basismaterialen		●						
Flight Centre Travel Group Ltd	Australië	Duurzame consumptiegoederen		●						
James Hardie Industries PLC	Ierland	Basismaterialen		●						

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Macquarie Atlas Roads Group	Australië	Industrie		●						
Medibank Pvt Ltd	Australië	Financiële instellingen		●						
Nufarm Ltd/Australia	Australië	Basismaterialen		●						
Whitehaven Coal Ltd	Australië	Energie		●						

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag

 Matig

 Bovengemiddeld

 Hoog

Engagement per onderneming

Multimanager Aandelen Opkomende Markten

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	Thema's						
				Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
Risico: laag										
Astra International Tbk PT	Indonesië	Duurzame consumptiegoederen		●						●
HDFC Bank Ltd	India	Financiële instellingen							●	
ITC Ltd	India	Niet-duurzame consumptiegoederen							●	
President Chain Store Corp	Taiwan	Niet-duurzame consumptiegoederen		●						
Ultrapar Participacoes SA	Brazil	Energie		●	●					
Yes Bank Ltd	India	Financiële instellingen							●	
Risico: bovengemiddeld										
CCR SA	Brazil	Industrie		●	●				●	
China Everbright International Ltd	Hong Kong	Industrie		●						
Glenmark Pharmaceuticals Ltd	India	Gezondheidszorg							●	
ICICI Bank Ltd	India	Financiële instellingen							●	
Petroleo Brasileiro SA	Brazil	Energie		●	●				●	
Tata Motors Ltd	India	Duurzame consumptiegoederen							●	
Wal-Mart de Mexico SAB de CV	Mexico	Niet-duurzame consumptiegoederen					●			
Risico: hoog										
CNOOC Ltd	China	Energie		●						
Foxconn Technology Co Ltd	Taiwan	IT		●						
Grupo Mexico SAB de CV	Mexico	Basismaterialen				●			●	●
Largan Precision Co Ltd	Taiwan	IT		●						
Vale SA	Brazil	Basismaterialen		●	●	●	●			●
Risico: matig										
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	●						●
Credicorp Ltd	Peru	Financiële instellingen							●	
Fomento Economico Mexicano SAB de CV	Mexico	Niet-duurzame consumptiegoederen							●	
Mahindra & Mahindra Financial Services Ltd	India	Financiële instellingen							●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Aandelen Europa

In de onderstaande tabel ziet u alle ondernemingen terug waar wij namens u het afgelopen kwartaal een mijlpaal ('milestone') hebben geboekt. Dit betreft ondernemingen die de afgelopen 4 kwartalen onderdeel vormden van uw portefeuille. Zo'n milestone is de uitkomst van onze engagementsinspanningen (doorgaans over eerdere kwartalen) en wordt beoordeeld op basis van de mate waarin de beleggerswaarde wordt beschermd. Voor uitgebreide informatie over onze engagementactiviteiten die tot deze milestones hebben geleid, verwijzen wij u graag naar de web-based **reo**® Partner Portal.

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's							
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieuo en maatschappij	
BP PLC	VK	Energie	✓									
Essilor International SA	Frankrijk	Gezondheidszorg										
Adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen										
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓									
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Spanje	Financiële instellingen										
Diageo PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen										
Eni SpA	Italië	Energie	✓									
GlaxoSmithKline PLC	VK	Gezondheidszorg	✓									
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓									
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓									
HUGO BOSS AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓									
Kerry Group PLC	Ierland	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓									
Nestle SA	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen										
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓									
Daimler AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen										
Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie										
Gas Natural SDG SA	Spanje	Nutsbedrijven										
Givaudan SA	Zwitserland	Basismaterialen										
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓									
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓									
Iberdrola SA	Spanje	Nutsbedrijven										
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓									
National Grid PLC	VK	Nutsbedrijven	✓									
Novo Nordisk A/S	Denemarken	Gezondheidszorg										
Prudential PLC	VK	Financiële instellingen										
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓									
Smith & Nephew PLC	VK	Gezondheidszorg										

Impact op beleggerswaarde: Hoog Middelmatig Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Engagement per onderneming

Naam	Land	Sector	ESG-risicoscore	Thema's								
				Prioriteitsbedrijf	Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
SSE PLC	VK	Nutsbedrijven	Laag		●							
Stora Enso OYJ	Finland	Basismaterialen	Laag		●							
UniCredit SpA	Italië	Financiële instellingen	Bovengemiddeld									●
Unilever PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	Matig								●	

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag
 Matig
 Bovengemiddeld
 Hoog

Milestones per onderneming

Global Credits

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
☆☆☆											
BP PLC	VK	Energie	✓							●	
Citigroup Inc	VS	Financiële instellingen	✓							●	
☆☆											
AbbVie Inc	VS	Gezondheidszorg								●	
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Spanje	Financiële instellingen								●	
Eni SpA	Italië	Energie	✓		●					●	
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓							●	
Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Financiële instellingen	✓							●	
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓							●	
Procter & Gamble Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen			●						
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen								●	
☆☆											
Daimler AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen			●						
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓		●						
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓							●	
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓							●	
National Grid PLC	VK	Nutsbedrijven	✓		●						
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen			●						
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓		●						
Vale SA	Brazilië	Basismaterialen								●	

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Global Convertibles

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's							
					Milieu-standaarden	Bedrijfssethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij	
 BP PLC	VK	Energie	✓									
 Eni SpA	Italië	Energie	✓									
 Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie										
Iberdrola SA	Spanje	Nutsbedrijven										
National Grid PLC	VK	Nutsbedrijven	✓									

Impact op beleggerswaarde: Hoog Middelmatig Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Global High Yield

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
☆☆											
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Spanje	Financiële instellingen		Laag							●
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	Bovengemiddeld							●
NRG Energy Inc	VS	Nutsbedrijven		Matig	●						
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	Laag	●						
☆☆											
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	Bovengemiddeld							●
Sealed Air Corp	VS	Basismaterialen		Bovengemiddeld	●						

Impact op beleggerswaarde: ☆☆☆ Hoog ☆☆☆ Middelmatig ☆ Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Multimanager Aandelen Europa

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
☆☆☆☆											
BP PLC	VK	Energie	✓	Matig							●
☆☆											
Adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen		Laag							●
Akzo Nobel NV	Nederland	Basismaterialen		Laag	●						
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	Matig	●						●
Diageo PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen		Laag	●						
Eni SpA	Italië	Energie	✓	Matig	●						●
GlaxoSmithKline PLC	VK	Gezondheidszorg	✓	Laag							●
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	Bovengemiddeld							●
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	Bovengemiddeld							●
Nestle SA	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen		Laag	●						
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen		Laag							●
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	Laag	●						
☆☆											
Gas Natural SDG SA	Spanje	Nutsbedrijven		Laag	●						
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	Bovengemiddeld	●						
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	Bovengemiddeld							●
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓	Laag							●
Novo Nordisk A/S	Denemarken	Gezondheidszorg		Laag	●						
Prudential PLC	VK	Financiële instellingen		Laag							●
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen		Laag	●						
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓	Matig	●						
Smith & Nephew PLC	VK	Gezondheidszorg		Matig							●
SSE PLC	VK	Nutsbedrijven		Laag	●						
Stora Enso OYJ	Finland	Basismaterialen		Laag	●						
Symrise AG	Duitsland	Basismaterialen		Laag	●						
Unilever PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen		Matig							●

Impact op beleggerswaarde:

☆☆☆☆ Hoog ☆☆☆ Middelmatig ☆☆☆ Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Multimanager Aandelen Amerika

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
 Citigroup Inc	VS	Financiële instellingen	✓								
 AbbVie Inc	VS	Gezondheidszorg									
 Coca-Cola Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen									
 Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Financiële instellingen	✓								
 NRG Energy Inc	VS	Nutsbedrijven									
 PepsiCo Inc	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen									
 Procter & Gamble Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen									
 Avery Dennison Corp	VS	Basismaterialen									
 Fortive Corp	VS	Industrie									
 Sealed Air Corp	VS	Basismaterialen									

Impact op beleggerswaarde: Hoog Middelmatig Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Multimanager Aandelen Pacific

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
 CLP Holdings Ltd	Hong Kong	Nutsbedrijven									
Origin Energy Ltd	Australië	Energie									

Impact op beleggerswaarde: Hoog Middelmatig Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

 Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Multimanager Aandelen Opkomend

Naam	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore	Thema's						
					Milieu-standaarden	Bedrijfsethiek	Mensenrechten	Arbeidsomstandigheden	Volksgezondheid	Ondernemingsbestuur	Beleid op milieu en maatschappij
☆☆☆											
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	Matig	●					●	
CNOOC Ltd	China	Energie		Bovengemiddeld						●	
Hypermarcas SA	Brazil	Gezondheidszorg		Bovengemiddeld		●					
MRV Engenharia e Participacoes SA	Brazil	Duurzame consumptiegoederen		Bovengemiddeld		●					
Nestle SA	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen		Laag	●						
☆☆											
CCR SA	Brazil	Industrie		Bovengemiddeld						●	
PTT Global Chemical PCL	Thailand	Basismaterialen		Matig	●						
Vale SA	Brazil	Basismaterialen		Bovengemiddeld			●				

Impact op beleggerswaarde:

☆☆☆ Hoog ☆☆☆ Middelmatig ☆ Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
BP PLC	VK	Energie	✓	

Milestone:

Verlaging totaalomvang van en meer transparantie voor beloningen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

BP heeft een aanzienlijke verlaging aangekondigd van de totaalomvang van de langetermijnbonussen, alsook een grotere transparantie over de beloningsregeling voor de uitvoerende bestuurders. De aanleiding was dat het remuneratierapport voor 2016 op flink wat weerstand van de aandeelhouders was gestuit. De veranderingen in het bindende beloningsvoorstel zijn dit jaar goedgekeurd. We hebben over dit onderwerp uitgebreid overleg gehad met de onderneming, mede op bestuursniveau.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Citigroup Inc	VS	Financiële instellingen	✓	

Milestone:

Hervorming benadering topsalarissen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Citigroup heeft voorafgaand aan de jaarvergadering van 2017 de beloningsaanpak voor het senior management aangepast; in 2016 kreeg de Amerikaanse bank maar weinig steun voor het beloningsvoorstel (63,6%). De reactie van Citigroup op de geringe steun voor de beloningsregeling was om uitgebreide gesprekken met de aandeelhouders te voeren en de regeling voor 2017 ingrijpend te herzien. Verbeteringen zijn onder andere: 1) de publicatie van bepaalde prestatiedoelstellingen en de financiële resultaten op basis waarvan de prestaties van het management worden beoordeeld; 2) de verbetering van de informatievoorziening over de scorekaart om meer inzicht te bieden in de bepaling van de bezoldiging; 3) de aanpassing van de variabele beloningsregeling met twee extra prestatie maatstaven: het rendement op eigen vermogen en de cumulatieve winst per aandeel. Dit is vooral zo belangrijk voor Citigroup, omdat de bank zich sinds de internationale financiële crisis om de haverklap met controverses over de topsalarissen geconfronteerd ziet. Wij zijn al meer dan tien jaar actief in gesprek met Citigroup over de beloningen en hebben bij herhaling gepleit voor een steviger bezoldigingsstructuur. We zijn van mening dat er, tien jaar na het uitbreken van de internationale financieel-economische crisis, eindelijk bij een belangrijke speler op Wall Street sprake is van een structuur die falen niet belooft.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Essilor International SA	Frankrijk	Gezondheidszorg	-	

Milestone:

Afschaffing dubbel stemrecht (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Essilor heeft besloten alle uitstaande dubbele stemrechten in te trekken en iedere verwijzing naar dubbel stemrecht uit de statuten te verwijderen. Dit is een zeer positieve ontwikkeling in het belang van de minderheidsaandeelhouders. Wij hebben bij eerdere jaarvergaderingen met onze volmachtstem een dergelijke wijziging ondersteund.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Adidas AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	-	

Milestone:

Geen verlenging termijn niet-onafhankelijke voorzitter (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Adidas heeft besloten om de langzittende bestuursvoorzitter bij de volgende benoemingsronde van 2019 niet ter herbenoeming aan de aandeelhouders voor te dragen. Niet dat de onderneming van plan is om in deze fase de zittingstermijn van bestuurders tot vijf jaar of minder in te korten en/of gefaseerde benoemingsrondes in te voeren, maar dit besluit draagt toch bij aan een dynamischer proces van bestuursvernieuwing. We hebben dit punt via onze uitgebrachte stem onder de aandacht gebracht.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Akzo Nobel NV	Nederland	Basismaterialen	-	

Milestone:

Introductie CO₂-prijsmechanisme (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

AkzoNobel heeft bekendgemaakt dat de onderneming een CO₂-prijs van € 50 per ton heeft ingevoerd. Investerings- en aankoopbeslissingen worden op basis daarvan beoordeeld. In het geval dat een investering met inbegrip van de CO₂-prijs aanzienlijk minder aantrekkelijk wordt, dan zal volgens de onderneming worden overgegaan tot activiteiten die het CO₂-effect moeten verminderen. Het investeringsvoorstel wordt dan inclusief die extra activiteiten opnieuw bekeken. In het kader van ons project risicobeheer in CO₂-intensieve sectoren van 2016 hebben wij AkzoNobel gevraagd deze informatie bekend te maken. We zien het dan ook als een stap in de goede richting om CO₂ prijsaannames mee te wegen in investeringsbeslissingen. Dit stimuleert de sector om zich meer te ontwikkelen in de richting van technologieën die minder energie-/CO₂-intensief zijn.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Spanje	Financiële instellingen	-	

Milestone:

Verbetering bezoldiging bedrijfstop (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

BBVA heeft de beloningsregeling voor het topmanagement herzien. Een aantal verbeteringen: nieuwe malus- en terugvorderingsafspraken, een nieuwe pensioenregeling bij toekomstige arbeidsovereenkomsten (afschaffing al te ruime pensioenrechten) en een wachttermijn van vijf jaar voor de langetermijnbonustoekenning. Beloning en prestatie worden hiermee beter op elkaar afgestemd. We praten al een aantal jaar met de bank over de bezoldiging van het topmanagement en dringen daarbij aan op een regeling die past bij internationale 'good practice'.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
CNOOC Ltd	China	Energie	-	

Milestone:

Scheiding functie voorzitter en CEO (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

CNOOC heeft de rol van voorzitter en CEO gescheiden. Die zou een betere verdeling van de verantwoordelijkheden moeten opleveren. Wij zien dit als een positieve stap in de richting van een betere corporate governance, ook al krijgt de huidige voorzitter/CEO hierna de functie van voorzitter. Wij hadden al een aantal jaar in onze contacten en in onze toelichting op ons stemgedrag onze zorg over de bestuursstructuur en de noodzaak voor meer onafhankelijkheid aangekaart.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	
Coca-Cola Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	
Diageo PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	
Nestle SA	Zwitserland	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	
NRG Energy Inc	VS	Nutsbedrijven	-	
PepsiCo Inc	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	
Procter & Gamble Co/The	VS	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	

Milestone:

Formulering streefdoel CO₂-reductie afgestemd op 2° Celcius (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

De ondernemingen hebben voor de uitstoot van broeikasgassen een streefdoel geformuleerd dat in lijn is met het benodigde niveau CO₂-afbouw om de wereldwijde temperatuurstijging onder de twee graden Celsius te houden in vergelijking met het pre-industriële niveau. Dat streefdoel is goedgekeurd door het Science Based Targets Initiative. We hadden de ondernemingen eerder al gevraagd om diverse benaderingen te ontwikkelen (waaronder dus de formulering van een streefdoel voor de CO₂-uitstoot) waarmee de overgang naar een koolstofarme omgeving kan worden gemaakt.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Eni SpA	Italië	Energie	✓	

Milestone:

Publicatie aanvullende informatie over klimaatrisicobeheer (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Eni heeft in het geïntegreerd jaarverslag 2016 een scenarioanalyse voor klimaatimpact gepubliceerd. Daarin is ook een paragraaf terug te lezen over de stresstesten die Eni heeft uitgevoerd ten opzichte van het koolstofarme scenario dat door het Internationaal Energie Agentschap (IEA) is ontwikkeld. Dit was een belangrijk verzoek dat we bij de onderneming hadden neergelegd, nadat er met succes bij een aantal Europese collega-ondernemingen aandeelhoudersmoties over dit onderwerp waren ingediend. Hoewel hiermee een positieve stap is gezet in de richting van meer transparantie over risicobeheer en de mate waarin het concern klaar is voor een koolstofarme bedrijfsvoering, zitten we nog altijd met vragen over de reikwijdte en het feitelijke effect op de bedrijfsvoering van deze exercitie in scenarioplanning.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Eni SpA	Italië	Energie	✓	

Milestone:

Herbenoeming onafhankelijk bestuurder in Controls and Risk Committee (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Eni heeft onafhankelijke directeur en minderheidsvertegenwoordiger Karina Litvack herbenoemd in de risicocommissie, nadat de Italiaanse openbaar aanklager de zaak tegen mevrouw Litvack voor vermeende laster heeft geseponeerd. We hebben over deze zaak zeer intensief contact met de onderneming gehad, onder andere ook met de bestuursvoorzitter. In die gesprekken hebben we opheldering gevraagd over het proces rond de beslissing haar uit de commissie te zetten. Wij hebben onze zorg geuit over de ondoorzichtige gang van zaken en aangetekend dat dergelijke incidenten het vertrouwen in het 'Voto di Lista'-systeem in Italië kunnen ondermijnen; het kan hierdoor moeilijker worden om kwalitatief sterke kandidaten te vinden die zitting willen nemen in een Italiaans bestuur. Met de herbenoeming is dit specifieke geval dan weliswaar goed afgelopen, maar de vraagtekens over de bestuursdynamiek en effectiviteit bij Eni zijn daarmee nog niet weg.

Impact op beleggerswaarde:

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen	✓	

Milestone:

Publicatie rapport afdrachten aan overheden (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Glencore heeft in een rapport de gedane afdrachten aan overheden bekendgemaakt, per land en per project. Het rapport is opgesteld in overeenstemming met de rapportagevereisten van hoofdstuk 10 van de Europese jaarrekeningenrichtlijn. Met die publicatie bestendigt Glencore het maatschappelijk draagvlak voor de activiteiten in de diverse landen waarin de onderneming actief is, terwijl corruptieproblemen tegelijkertijd het hoofd worden geboden. We hebben diverse malen met Glencore over transparantie over de inkomsten gesproken.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Financiële instellingen	✓	

Milestone:

Hervorming benadering topsalarissen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Goldman Sachs heeft voorafgaand aan de jaarvergadering van 2017 de beloningsaanpak voor het senior management aangepast. Na het ongunstige onthaal voor de beloningsregeling in 2016 (de regeling kon op de steun van slechts 66,7% van de aandeelhouders rekenen) zijn er vergaande hervormingen doorgevoerd. De bank is overgestapt op volledig op-prestaties-gebaseerde bonustoekenningen, heeft de structuur van de prestatieaandelen verbeterd, heeft de overlap in de prestatieaandelen verbeterd, heeft de overlap in de prestatieaandelen verbeterd en de totale regeling gestroomlijnd om het geheel minder ingewikkeld te maken. Daarnaast is de informatie in de volmachtdocumentatie verbeterd. Voor een belangrijk deel gaat het om de aanpak van pijnpunten die we al jaren over de beloningsregeling signaleerden. Het gaat dan ook om belangrijke hervormingen waar we al sinds de internationale financiële crisis op hebben aangedrongen. Hoewel de regeling nog altijd een paar zwakke punten kent, vinden we dat de bank belangrijke stappen heeft gezet om ervoor te zorgen dat bankiers niet worden beloond voor falen en dat de beloning is afgestemd op de ervaring van de aandeelhouders.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
HUGO BOSS AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	✓	

Milestone:

Verbetering transparantie over arbeidsomstandigheden keten (S)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Hoewel het concern in luxekleding al jaren sociaal ketenbeleid hanteert, wordt de betreffende informatie nu ook gepubliceerd. Aan de hand van de verbeterde informatievoorziening kunnen beleggers en andere stakeholders het ketenbeheer van Hugo Boss beter beoordelen. We hadden de onderneming al in 2013 gevraagd om de transparantie over de arbeidsomstandigheden in de keten te verbeteren.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Hypermarcas SA	Brazilië	Gezondheidszorg	-	

Milestone:

Invoering ethische code (S)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Hypermarcas heeft een groepsbrede code voor bedrijfsethiek ontwikkeld en geïmplementeerd. In die code zijn bepalingen opgenomen over interne en externe relaties, over belangenverstrengeling en over anti-omkoping en -corruptie. De onderneming heeft daarnaast compliance- en klokkenluidermechanismen ontwikkeld die de daadwerkelijke uitvoering van de code moeten ondersteunen. Hypermarcas kan hiermee de risico's van onethische bedrijfspraktijken beheersen, die de prestaties en waardecreatie van de onderneming nadelig kunnen beïnvloeden. Wij hebben eerder actief met de onderneming over ethische bedrijfskwesties gesproken.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
GlaxoSmithKline PLC	VK	Gezondheidszorg	✓	

Milestone:

Afschaffing vermenigvuldigingsformule voor jaarbonus (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

In het kader van het voorgestelde beloningsbeleid voor de komende drie jaar heeft de remuneratiecommissie van GlaxoSmithKline de vermenigvuldigingsfactor uit de jaarlijkse bonusregeling gehaald. Dit element van de bonusuitkering was wat ons betreft onduidelijk voor wat betreft de toepassing en leidde bovendien tot het optrekken van de bonustoekenningen. We hebben in overleg met de onderneming om deze wijziging gevraagd.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Kerry Group PLC	Ierland	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	

Milestone:

Reductie door grootaandeelhouder voorgedragen bestuurskandidaten (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Kerry Group heeft in de loop van het jaar drie van de vier zittende afgevaardigden van aandeelhouder Kerry Co-operative Creameries (KCC) uit het bestuur verwijderd. Dat het aantal afgevaardigden van aandeelhouders afneemt in overeenstemming met het belang van KCC heeft geleid tot verdere verbetering van de bestuursstructuur. We hebben bij de vorige jaarvergadering voor deze stap gestemd.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
MRV Engenharia e Participacoes SA	Brazilië	Duurzame consumptiegoederen	-	

Milestone:

Formulering beleid tegen omkoping en corruptie (S)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

MRV Engenharia heeft anti-omkoping en -corruptiebeleid ingevoerd. Wij zijn van mening dat de onderneming gevoelig is voor omkopings- en corruptierisico's; beleid op het gebied van anticorruptie en klokkenluiders leek te ontbreken. We hebben deze zorgpunten voor het eerst aangekaart in 2011. Daarna hebben wij de voorzitter geschreven om de raad van bestuur hier nogmaals attent op te maken. In die brief hebben we het verhoogde financiële risico aangestipt in verband met de strengere wetten en handhaving.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	

Milestone:

Aftreden bestuurder met te veel bestuursfuncties (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Niet-uitvoerend bestuurder Paul Walsh, die op 1 januari 2016 tot het bestuur was toetreden, is voorafgaand aan de jaarvergadering van 2017 afgetreden om zich op zijn andere verplichtingen te richten. Wij hadden HSBC laten weten dat een bestuurder wat ons betreft slechts een paar nevenfuncties zou moeten hebben en dat deze over genoeg tijd en energie moet beschikken om de functie naar behoren uit te voeren. Wij konden ons niet vinden in de benoeming van deze bestuurder bij de jaarvergadering, omdat hij wat ons betreft te veel andere functies bekleedde.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Tesco PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	✓	

Milestone:

Gebruik vooruitstrevende werkwijzen voedselafval (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Tesco hanteert tegenwoordig een geavanceerd systeem voor voedselafval; al sinds 2009 gaat er geen voedsel van Tesco direct meer naar de vuilnisbelt. De supermarktketen is in 2016 met een online app gekomen waarmee lokale voedselbanken 'real time' voedsel kunnen krijgen dat Tesco niet heeft verkocht maar dat nog altijd veilig is. De onderneming is verder gestopt met 'twee voor de prijs van één'-acties op groente en fruit, een fikse terugdringing van voedselafval. Voedselverspilling is een internationaal erkend probleem. In doel 12.3 van de Sustainable Development Goals (SDG's) worden alle landen opgeroepen om voedselverspilling te halveren en voedselverlies te reduceren (streefdatum: 2030). We hebben de onderneming in 2014 op dit onderwerp aangesproken. Op dat moment moest Tesco de keten nog doorlichten en was de informatie slecht. Nu maakt het concern cijfers over voedselverspilling bekend en wordt er met leveranciers samengewerkt.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Anglo American PLC	VK	Basismaterialen	✓	

Milestone:

Introductie bovengrens langetermijnutkeringsniveau (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Vorig jaar stemden we tegen het remuneratierapport vanwege het grote aantal aandelen dat er, net op het moment dat de koers van het aandeel sterk onder druk stond, zou worden uitgegeven conform de langetermijnbonusregeling. Er was hiertegen veel weerstand van de aandeelhouders. Anglo American heeft nu een bovengrens gesteld aan de waarde die de bonus mag opleveren op het moment dat deze onvoorwaardelijk wordt: tweemaal de nominale waarde van de originele toekenning. De eerdere structuur van een toegekende bonus tegen een relatief lage koers had, gezien het volatiele karakter van de mijnbouwsector, een enorm voordeel kunnen opleveren.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen	-	

Milestone:

Herziening beloningspraktijk en verbetering informatieverschaffing (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

We hebben de afgelopen jaren onze zorg geuit over de mate van informatievoorziening door Renault over de maatstaven en uitkomsten van de bonus voor de CEO, in het bijzonder in het licht van de flinke totaalomvang van de beloningen. We hebben om die reden bij de jaarvergadering van 2016 tegen het remuneratierapport gestemd. Het voorstel kwam er niet doorheen omdat Renault geen meerderheid van de aandeelhouders meekreeg. Het doet ons genoegen dat de autofabrikant zich sindsdien proactief heeft opgesteld: er is overlegd met de aandeelhouders en de mate van informatieverschaffing over maatstaven en uitkomsten van de bonusregelingen zijn in het laatste jaarverslag behoorlijk verbeterd. Hoewel de maximale totaalomvang van de beloningen ongewijzigd is gebleven, staan we achter de beslissing van Renault om het bonusniveau van de CEO bij een 'on target'-prestatie te verlagen.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
AbbVie Inc	VS	Gezondheidszorg	-	

Milestone:

Introductie jaarlijkse bestuurdersverkiezingen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

We zijn blij met het declassificatiebesluit van AbbVie. De jaarlijkse verkiezing van bestuurders versterkt de bestuursverantwoording aan de aandeelhouders. Wij hadden met ons eerdere stemgedrag aangedrongen op declassificatie.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Smith & Nephew PLC	VK	Gezondheidszorg	-	

Milestone:

Extra aanhoudperiode
langetermijntoekenning aandelen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Aandelen die in 2017 en daarna worden toegekend, worden pas na een prestatieperiode van drie jaar onvoorwaardelijk, plus nog een extra aanhoudtermijn van twee jaar. Hoewel we liever een langere prestatieperiode hadden gezien, worden de belangen van deelnemers en beleggers op deze manier op elkaar afgestemd tot na de feitelijke toekenning. We hadden onze voorkeuren voor het onvoorwaardelijk worden van bonustoekenningen tijdens een bijeenkomst met de voorzitter van de remuneratiecommissie kenbaar gemaakt.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
CCR SA	Brazilië	Industrie	-	

Milestone:

Individuele benoeming bestuurders
(G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

CCR heeft bij de jaarvergadering bestuurders apart voor benoeming voorgedragen, in plaats van een groot aantal in één keer. Per bestuurder stemmen betekent dat de aandeelhouders iedere bestuurder op zijn of haar eigen merites kunnen afrekenen, zonder dan meteen het hele bestuur te benadelen. Wij hadden in eerdere contacten met de onderneming specifiek om deze ontvlechting van de bestuursverkiezingen gevraagd.

Impact op
beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Avery Dennison Corp	VS	Basismaterialen	-	
CLP Holdings Ltd	Hong Kong	Nutsbedrijven	-	
Daimler AG	Duitsland	Duurzame consumptiegoederen	-	
Deutsche Post AG	Duitsland	Industrie	-	
Gas Natural SDG SA	Spanje	Nutsbedrijven	-	
Givaudan SA	Zwitserland	Basismaterialen	-	
Iberdrola SA	Spanje	Nutsbedrijven	-	
National Grid PLC	VK	Nutsbedrijven	✓	
Novo Nordisk A/S	Denemarken	Gezondheidszorg	-	
Origin Energy Ltd	Australië	Energie	-	
PTT Global Chemical PCL	Thailand	Basismaterialen	-	
Renault SA	Frankrijk	Duurzame consumptiegoederen	-	
Sealed Air Corp	VS	Basismaterialen	-	
SSE PLC	VK	Nutsbedrijven	-	
Stora Enso OYJ	Finland	Basismaterialen	-	
Symrise AG	Duitsland	Basismaterialen	-	

Milestone:

Toezegging ontwikkeling uitstootreductiedoel op basis van 2° Celsius (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

De ondernemingen hebben zich aangesloten bij het Science Based Targets Initiative en zich vastgelegd op de formulering van een streefdoel dat in lijn is met de benodigde CO₂-afbouw om de wereldwijde temperatuurstijging onder de twee graden Celsius te houden in vergelijking met het pre-industriële niveau. We hadden de ondernemingen eerder al gevraagd om diverse benaderingen te ontwikkelen (waaronder dus de formulering van een streefdoel voor de CO₂-uitstoot) waarmee de overgang naar een koolstofarme omgeving kan worden gemaakt.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Fortive Corp	VS	Industrie	-	

Milestone:

Jaarlijkse verkiezing bestuurders (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Fortive heeft een 'declassificatie' van het bestuur doorgevoerd, zodat alle bestuurders elk jaar worden gekozen en benoemd in plaats van voor een langere termijn. De jaarlijkse verkiezing van bestuurders versterkt de bestuursverantwoordelijkheid en geeft beleggers de kans om via hun stem te laten weten wat ze van de bestuursprestaties vinden. We maken ons via ons stembeleid in de Amerikaanse markt al jarenlang sterk voor de declassificatie van Amerikaanse besturen.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Glencore PLC	Zwitserland	Basismaterialen		

Milestone:

Formulering reductiedoel CO₂-uitstoot (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Glencore heeft een specifieke doelstelling geformuleerd voor de reductie van de CO₂-uitstoot in de wereldwijde activiteiten. Met die doelstelling wordt vooral gestreefd naar een verlaging van de CO₂-intensiteit van 5% in 2020. Er is geen sprake van een vergaand reductiedoel voor de CO₂-uitstoot op de lange termijn, wat wij als 'best practice' voor de sector zouden aanmerken. Niettemin kunnen dergelijke doelstellingen voor de kortere termijn bijdragen aan de verbetering van de energie-efficiëntie en koolstofrisico's en kosten verminderen. De transparantie en verantwoording zijn op dit gebied in de loop van de jaren verbeterd, zelfs al zit Glencore hiermee nog niet op het niveau van de 'best practice' voor de sector. We spreken de onderneming op diverse manieren aan op de strategie voor klimaatverandering: via één-op-één bijeenkomsten en via de uitoefening van stemrecht bij moties over het klimaat.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
HSBC Holdings PLC	VK	Financiële instellingen	✓	

Milestone:

Vermindering externe posities voor bestuurder met te veel verantwoordelijkheden (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

HSBC heeft bekendgemaakt dat niet-uitvoerend bestuurder Irene Lee een aantal nevenfuncties opgeeft om meer tijd te besteden aan het bestuur van HSBC. Wij hadden HSBC laten weten dat een bestuurder wat ons betreft slechts een paar nevenfuncties zou moeten hebben en dat deze over genoeg tijd en energie moet beschikken om de functie naar behoren uit te voeren. Wij konden ons niet vinden in de benoeming van deze bestuurder bij de jaarvergadering, omdat zij wat ons betreft te veel andere functies bekleedde.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Intesa Sanpaolo SpA	Italië	Financiële instellingen	✓	

Milestone:

Verbetering beloningsregelingen (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Intesa heeft bij de beloningsregeling de informatieverschaffing verbeterd en het verband tussen prestatie en vergoeding aangescherpt. Wij konden daardoor bij de jaarvergadering van 2017 onze steun aan de bezoldigingsvoorstellen verlenen.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Royal Dutch Shell PLC	Nederland	Energie	✓	

Milestone:

Toezegging aangescherpte maatregelen reductie methaanuitstoot (E)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Koninklijke Olie heeft zich aangesloten bij de Climate & Clean Air Coalition (CCAC). Deze door de VN gesteunde multi-stakeholderorganisatie streeft naar vermindering van de uitstoot van methaan en andere verontreinigende stoffen met een korte levensduur. Als ondertekenaar zegt de onderneming toe zich te zullen inzetten voor meer transparantie ten aanzien van het meten en verlagen van methaanuitstoot in de bedrijfsactiviteiten. Methaancontrolemechanismen zijn vooral belangrijk bij hydraulisch fractureren: diffuse emissies dreigen het pleidooi voor het gebruik van gas als overgangsbrandstof met een lagere CO₂-uitstoot te ondermijnen. We vragen Shell al jaren om meer leiderschap bij de beheersing van de methaanuitstoot. Het is nog te vroeg om de effectiviteit van dit initiatief te beoordelen, maar het lidmaatschap van zo'n zichtbare multi-stakeholderorganisatie (inclusief overheden en maatschappelijke groeperingen) kan een nuttige stap blijken en het gebruik van betere standaarden in de sector versnellen.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Prudential PLC	VK	Financiële instellingen	-	

Milestone:

Introductie extra aanhoudperiode (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Prudential heeft voor de langetermijnbonusregeling een aanhoudtermijn van twee jaar geïntroduceerd. Wij hebben hierover bij een consultatieronde over bezoldiging contact gezocht met de onderneming en staan achter de aanhoudperiode: dit zorgt voor een nadere afstemming op de belangen van de aandeelhouders.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
UniCredit SpA	Italië	Financiële instellingen	-	

Milestone:

Publicatie geïntegreerd financieel en duurzaamheidsverslag (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

UniCredit heeft een rapport gepubliceerd met een uitputtend overzicht over de financiële en duurzame prestaties van de onderneming, in overeenstemming met 'best practice' in de markt. Wij staan positief tegenover een meer geïntegreerde rapportage; onze ervaring is dat dit doorgaans gepaard gaat met meer inzet en verantwoording voor duurzaamheidskwesaties. We hadden bij een eerdere bijeenkomst met de onderneming gevraagd om verbetering van de rapportagestandaarden.

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Unilever PLC	VK	Niet-duurzame consumptiegoederen	-	

Milestone:

Reductie bevoegdheden politieke donaties (G)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Unilever heeft in lijn met de EU-richtlijn over de financiering van politieke partijen het bedrag aan politieke donaties aanzienlijk teruggebracht: van GBP 300.000 naar GBP 100.000 op jaarbasis. Dit wordt beschouwd als in overeenstemming met bevoegdheden voor ondernemingen van een vergelijkbare omvang. We hebben deze ontwikkeling gesteund via onze volmachtstem bij eerdere bijeenkomsten.

Impact op beleggerswaarde:

Hoog

Middelmatig

Laag

ESG-risicoscore:

blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag

Matig

Bovengemiddeld

Hoog

Milestones per onderneming

Onderneming	Land	Sector	Prioriteitsbedrijf	ESG-risicoscore
Vale SA	Brazilië	Basismaterialen	-	

Milestone:

Aansluiting bij Voluntary Principles on Security and Human Rights (S)

Impact op beleggerswaarde:

Omschrijving milestone:

Vale heeft zich officieel als deelnemer aangesloten bij de Voluntary Principles on Security and Human Rights. De onderneming kan hierdoor een actieve rol op zich nemen en helpen bouwen aan consequente en effectieve sectorbrede standaarden voor de beheersing van de mensenrechtenrisico's bij het gebruik van veiligheidstroepen. Een effectieve beheersing van die risico's komt ten goede aan de operationele productiviteit en de waardecreatie.

Impact op beleggerswaarde: Hoog Middelmatig Laag

ESG-risicoscore: blootstelling aan risico's en risicobeheersing relatief binnen de sector. Bron: MSCI ESG Research Inc.

Laag Matig Bovengemiddeld Hoog

Bijlage: Viewpoints 2017

januari

- Collectieve arbeidsrechten in de toeleveringsketen

maart

- Vooruitzichten corporate governance 2017*

april

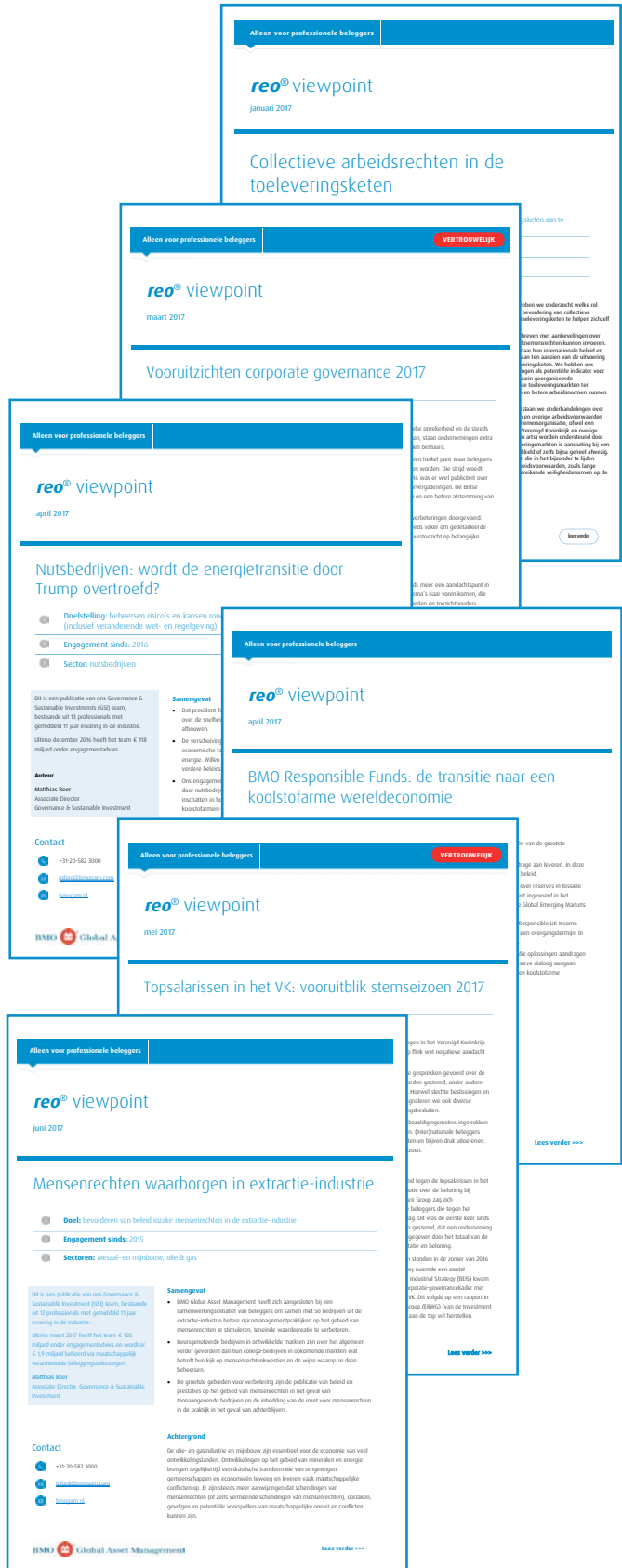
- Nutsbedrijven: wordt de energietransitie door Trump overtroefd?
- BMO Responsible Funds: de transitie naar een koolstofarme werelddeconomie

mei

- Topsalarissen in het VK: vooruitblik stemseizoen 2017**

juni

- Mensenrechten waarborgen in extractie-industrie

*Vertrouwelijk en alleen beschikbaar voor reoo®-klanten.

Bijlage: 2017 engagementprioriteiten

Hieronder schetsen wij onze prioriteiten voor **reo**[®]-engagement in 2017. Deze prioriteiten zijn in samenspraak met u als klant vastgesteld voor een optimale gelijkschakeling van belangen en omvatten:

- > Specifieke sectoren
- > Engagementprojecten
- > Prioriteitsondernemingen

Met onze engagementactiviteiten adresseren wij fundamentele risico's waarmee bedrijven op de lange termijn worden geconfronteerd op het gebied van milieu, maatschappij en ondernemingsbestuur (ESG) en identificeren wij potentiële, nieuwe risico's. Projecten en bedrijven waaraan wij prioriteit zullen geven, zijn geïdentificeerd door middel van kwantitatieve analyse, met behulp van onze eigen ESG-Risk tool en op basis van de visie van ons Governance & Sustainable Investment (GSI-) team.

Belangrijke factoren die in deze analyse zijn meegenomen, zijn:

- (Inschatting van de impact van) E-, S- en G-risicoscores
- (Inschatting van de impact van) Risico's in sectoren en in landen
- Schendingen (bijvoorbeeld UNGC-schendingen)
- Belang van de holding in beleggingsportefeuilles en de betreffende beleggingscategorie (aandelen versus obligaties)
- De kans op resultaat door uitoefening van engagement

Specifieke sectoren:

Met ons **reo**[®]-programma richten we ons actief op de volgende sectoren (zowel via prioriteitsondernemingen als projecten):

- Banken
- Farmaceutische industrie
- Olie & gas
- Basismaterialen
- Nutsbedrijven
- Textielwaren en luxegoederen
- Retail
- Voedingsmiddelen en dranken
- Industrie
- Software en services en telecommunicatie

Engagementprojecten

Onderstaand geven wij een overzicht van de engagementprojecten voor 2017, die mede op basis van feedback van onze klanten als prioriteit zijn aangemerkt.

Sector	Onderwerp	SDG's	Projecten
Farmaceutische sector	- Verantwoorde marketing en verkooppraktijken - Corruptie - Verantwoorde prijsstelling medicijnen		Verantwoorde modellen bij de prijsstelling van medicijnen. De Amerikaanse farmaceutische industrie is in een kwaad daglicht gekomen onder invloed van een serie exorbitante verhogingen van behandelingen. Bedrijven als Valeant en Turing zijn voor het Amerikaanse Congres gesliept en stevig op hun werkwijzen aangepakt. Wij zouden in dit project de belangrijkste spelers aansporen om de negatieve publieke perceptie te keren door sterke en verantwoorde modellen voor de prijsstelling in te voeren. Van de grootste internationale farmaconcerns willen we dan 1) weten hoe ze tegen een verantwoorde prijsstelling aankijken en hoe ze een eventuele prijsverhoging van behandelingen tot een aanvaardbaar niveau denken te beperken; 2) sterke en duurzame werkwijzen ten aanzien van prijsstellingen zien waaruit een goed evenwicht blijkt tussen een winsttoegmerk enerzijds en legitieme onderzoeks- en ontwikkelingsinspanningen anderzijds, die levensreddende medicijnen kunnen opleveren en verdere weerstand in de maatschappij en de politiek tot een minimum kunnen beperken; en 3) achterblijvers aanspreken en aanmoedigen om over te gaan op een transparante en verantwoorde prijsstelling voor producten.
Voedsel, dranken, energie	Water, energie, duurzame landbouw		Snijvlak water-voedsel-energie: de VN voorspelt wereldwijd een tekort in de watervoorziening van 40% in 2030 en een toename in de vraag naar voedsel van 70% in 2050. En dat terwijl de IEA in de periode tot 2040 het energieverbruik wereldwijd ziet stijgen naar 48%. Energie en voedsel zijn van levensbelang; voor de productie van beide is veel water nodig. Vaak ook worden ze in dezelfde regio geproduceerd, wat de druk op de beschikbare watervoorraden nog verder verhoogt. Ondernemingen die in belangrijke stroomgebieden actief zijn, zien zich daardoor geconfronteerd met een eventueel waterrisico dat wezenlijke gevolgen voor de bedrijfsactiviteiten kan hebben. Er liggen op watergebied ook kansen voor het bedrijfsleven. Onze insteek zou zijn om ondernemingen in de sector voedsel en energie aan te spreken waarvan de stroom-gebieden onder druk staan. Wij willen dan vooral weten hoe goed ze zijn voorbereid voor wat betreft het waterrisico. Ook zouden we vragen of ze kansen zien om die beheersing aan te scherpen. Dit sectoroverschrijdende project zou worden ingericht op basis van thema's en regio's. In het kader daarvan zouden de stroomgebieden met het hoogste risico in kaart worden gebracht, gevolgd door engagement met ondernemingen die met hun bedrijfsactiviteiten het sterkst aan die gebieden zijn blootgesteld.
Kleding en textiel	Natuurlijke bronnen		Circulaire economie: aangezien grondstoffen steeds schaarser worden, is het essentieel dat ondernemingen hier goed op in kunnen springen. Het concept van een circulaire economie is om beschikbare materialen optimaal te benutten en ondernemingen in diverse sectoren gaan zich hier steeds meer op concentreren. We zijn vooral geïnteresseerd in de ontwikkeling van een aantal kledingmerken op dit gebied en in 2017 zullen we ons richten op de strategieën en methoden die ondernemingen binnen deze sector implementeren ten aanzien van de circulaire economie. Wij streven ernaar om 'best practices' te identificeren en te bevorderen op het gebied van het gebruik van hulpbronnen binnen de sector.
Auto-industrie	Emissiebeheer		De auto-industrie staat met de opkomst van alternatieve vervoersmiddelen, zoals elektrische auto's, naast ook geavanceerde vervoersoplossingen als zelfrijdende auto's en deelauto's aan de vooravond van een ingrijpende transformatie. Aan de autofabrikanten het verzoek om, met het oog op deze potentiële radicale verandering in de sector, verder te kijken dan de wet- en regelgeving en de CO ₂ -uitstoot van het autopark te evalueren. We zouden aandringen op ambitieuze streefdoelen en op de ontwikkeling van een langetermijn bedrijfsmodel dat leidt tot een transportsector die past bij de internationale afspraken over CO ₂ -reductie.
Sectoroverschrijdend	Klimaatverandering		Richtlijnen voor de informatieverschaffing over klimaatverandering: de Financial Stability Board Taskforce on Climate-Related Financial Disclosures (TCFD) komt begin 2017 met een richtinggevend verslag. Doel van dit initiatief, dat wordt gesteund door de G20, is om vrijwillige en consequente informatie over de financiële klimaatrisico's boven tafel te krijgen. Informatie die de markt een beter beeld geeft van het mogelijke verband tussen klimaatrisico's/kansen en de financiële effecten daarvan. Dit zou de economische besluitvorming van kapitaalmarktpartijen ten goede moeten komen. Het TCFD-initiatief kan potentieel ingrijpende veranderingen veroorzaken in de klimaatrapportage van bedrijven. Wij zouden de kans aangrijpen om ondernemingen in sleutelsectoren (energie, financiën) te stimuleren om die richtlijnen over te nemen en zo in te spelen op potentiële stappen van de toezichhouders om de informatieverschaffing over klimaat-effecten in de diverse markten te verbeteren en meer op elkaar af te stemmen.
Sectoroverschrijdend	Corporate governance in de VS		De reactie van bedrijven op moties van aandeelhouders waar een meerderheid vóór is. Als onderdeel van onze voortgaande inspanning om bij Amerikaanse emittenten meer verantwoording aan en inlevingsvermogen in de aandeelhouders te stimuleren, zouden we als onderdeel van dit project ondernemingen in kaart brengen waar bepaalde moties de steun van de meerderheid hebben gekregen, maar waar vooralsnog geen veranderingen zijn doorgevoerd. We gaan dan in gesprek met de betreffende ondernemingen en dringen aan op een plan om op de zorgpunten van beleggers te reageren en om in de toekomst een grotere bereidheid tot luisteren aan de dag te leggen.

Sectoroverschrijdend	Corporate governance in het VK		<p>Het onderwerp beloning kan nog altijd op flink wat belangstelling rekenen, van zowel de beleggingsgemeenschap als van het grotere publiek. Hoewel wij ons vizier wereldwijd op de beloningsregeling bij ondernemingen richten, wordt 2017 in het Verenigd Koninkrijk een belangrijk jaar. Er moet namelijk bindend worden gestemd over het beloningsbeleid. In de aanloop naar het stemseizoen 2017 wordt dan ook belangrijk beleid ontwikkeld en worden ondernemingen hierover benaderd. In dit project zouden we een update verzorgen over de beloningstrends, over het overheidsbeleid, naast ook een analyse van de gehanteerde werkwijzen van ondernemingen op dit gebied.</p>
Sectoroverschrijdend	Corporate governance in de opkomende markten		<p>Er spelen diverse zaken in India op het gebied van corporate governance: bestuurseffectiviteit, diversiteit en de controlepraktijken (intern en extern). Het project behelst de ontwikkeling en toetsing van een beleidsverklaring over 'best practices' in corporate governance bij Indiase ondernemingen die door reo@-klanten in de portefeuille worden gehouden. In de volgende fase doen we dan een één op één follow up met ondernemingen die veel in beleggingsportefeuilles voorkomen en die grote risico's lopen. We zouden ondernemingen stimuleren zich in te zetten voor een verbetering van de werkwijzen en prestaties op het gebied van corporate governance. Zo zou de effectiviteit van het bestuurstoezicht kunnen worden versterkt met een grotere diversiteit en onafhankelijkheid van het bestuur. Ook het controleklimaat kan worden aangescherpt.</p>

reo® 2017 prioriteitsondernemingen

Onderstaande ondernemingen zijn geselecteerd naar aanleiding van een gedetailleerde analyse van het belang in beleggingsportefeuilles, eigen ESG-risicoscores, historische engagementactiviteiten alsook kennis en ervaring van het GSI-team.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Albemarle Corp	VS	Chemie	Voor het internationale speciaalchemieconcern Albemarle liggen er uitgelezen kansen in de schone technologie (en dan vooral in de energieopslag). Tegelijkertijd staat de onderneming bloot aan risico's als chemische veiligheid, de uitstoot van schadelijke stoffen en afval, energieverbruik en de emissie van broeikasgassen (GHG) en waterbeheer. De onderneming produceert diverse chemicaliën die onder druk kunnen komen naarmate de veiligheidsrichtlijnen in de VS en de EU verder worden aangescherpt. Dat betekent meer nalevings- en herformuleringskosten. Naast de relatief hoge uitstoot van stikstofoxiden (NOx), zwavel (Sox) en broeikasgassen in vergelijking met de andere spelers in de sector geeft Albemarle vooralsnog geen informatie over eventuele inspanningen om afval en verontreiniging tegen te gaan. Er worden verder ook geen toezeggingen gedaan over reductiedoelstellingen. Dat de onderneming maar één keer in de twee jaar over ESG-aspecten rapporteert, staat een goede evaluatie van de bedrijfsprestaties in de weg, zowel absoluut als relatief. We zullen de onderneming vragen deze lacunes te dichten en de rapportagepraktijken op de marktstandaarden af te stemmen.
Allegheny Technologies Inc	VS	Metaal en mijnbouw	Allegheny heeft onvoldoende programma's en ontoereikende middelen om de belangrijkste ESG-risico's te ondervangen, die samenhangen met de productieactiviteiten in speciale metalen. We signaleren het ontbreken van een raamwerk voor de aanpak van risico's in verband met lozingen en afval, CO ₂ -uitstoot en veiligheid op de werkplek. In vergelijking met internationale branchegenoten bevindt Allegheny zich onder het gemiddelde op het gebied van milieubeheer. We gaan in 2017 actief met de onderneming in gesprek over de ontwikkeling en invoering van een krachtig kader voor duurzaamheidsbeheer.
Allergan plc	VS	Farmaceutische industrie	De Amerikaanse farmaceutische industrie is in een kwaad daglicht gekomen door een serie exorbitante verhogingen van behandelingen. Bedrijven als Valeant en Turing zijn voor het Amerikaanse Congres gesleept en stevig op hun werkwijzen aangepakt. Allergan heeft als één van de weinige farmabedrijven publiekelijk toegezegd zich hard te zullen maken voor een verantwoord prijsbeleid; dat is volgens de CEO een belangrijk onderdeel van het sociaal contract met patiënten. We gaan dit jaar met Allergan in gesprek. We willen graag weten hoe men dat verantwoord prijsbeleid inricht en het evenwicht zoekt tussen de noodzaak om winst te maken enerzijds en onderzoek en ontwikkeling (R&D) anderzijds. Legitieme R&D kan leiden tot levensreddende medicijnen en het gevaar van problemen vanuit de maatschappij en de politiek tot een minimum beperken. De bedoeling is om de opgedane informatie te gebruiken als vertrekpunt voor een actieve dialoog met de belangrijkste partijen in de sector over de invoering van sterke, verantwoorde prijsmodellen voor medicijnen en hoe prijsverhogingen van behandelingen op een acceptabel niveau kunnen worden gehouden.
Amazon.com Inc	VS	Internet & direct marketing	De belangrijkste duurzaamheidsrisico's voor Amazon zijn en blijven de arbeidsomstandigheden, de privacy van gegevens, belastingen en de CO ₂ voetafdruk. Hoewel er aanwijzingen zijn dat de onderneming een aantal van die aandachtsgebieden begint aan te pakken, baart de naar binnen gerichte bedrijfscultuur van Amazon ons zorgen. Datzelfde geldt voor het gebrek aan transparantie en de geringe bereidheid om open over duurzaamheidskwesties te praten. Amazon heeft laten weten op de korte termijn de transparantie over klimaatverandering te zullen verbeteren. Arbeidsomstandigheden blijven een belangrijk punt van zorg: ondanks iets meer openheid moet Amazon nog met een totaalstrategie op het gebied van human capital management komen. De corporate governance is zwak: het al te lang zittende bestuur ziet er weinig heil in om de dominante CEO/voorzitter stevig weerwoord te geven. We hebben weliswaar een eerste gesprek gevoerd met het hoofd Duurzaamheid, maar een constructieve dialoog komt maar langzaam op gang. Daarom is besloten het engagement op te voeren en in samenwerking met andere beleggers Amazon te benaderen. Die contacten lopen nog. Ook in 2017 staat Amazon weer op de prioriteitenlijst.
American Airlines Group Inc	VS	Luchtvaart	De luchtvaart is een van de snelstgroeiende emissiebronnen van broeikasgassen en de meest klimaatintensieve vorm van vervoer. De wereldwijde luchtvaartsector is goed voor circa 2% van alle door de mens veroorzaakte koolstofuitstoot (CO ₂). Luchtvaartmaatschappijen worden dan ook steeds meer onder druk gezet om een bijdrage te leveren aan de reductie van de CO ₂ -uitstoot. American Airlines heeft zich vastgelegd op een jaarlijkse gemiddelde brandstofbezuiniging van 1,5 procent tot en met 2020 en op CO ₂ -neutrale groei vanaf 2020. De onderneming (1) investeert daartoe in nieuwe vliegtuigen met betere efficiëntie-eigenschappen, (2) vernieuwt de huidige vloot en (3) verbetert de werking van de vliegtuigen (bijvoorbeeld navigatie). We zijn van mening dat al die maatregelen de CO ₂ -voetafdruk van American Airlines kunnen verbeteren. Niettemin blijft de huidige informatievervalsing achter bij de concurrentie. Dit maakt het onmogelijk om te beoordelen of de streefdoelen wel vereisend genoeg zijn en passen bij het internationale beleidsstreven van een opwarming van de aarde van maximaal 2 graden Celsius.
Andritz AG	AT	Machinebouw	Andritz ziet zich geconfronteerd met controverses over de betrokkenheid bij waterkrachtprojecten in zowel het Braziliaanse Amazonegebied als Zuidoost-Azië. Die projecten staan veelal bol van de problemen: biodiversiteitseffecten, milieuverontreiniging, de relatie met de lokale gemeenschap en schendingen van mensenrechten. Andritz wordt met zijn sterke positie in de waterkrachtbusiness (28% van de omzet in 2015) beschouwd als belangrijke leverancier van waterkrachtprojecten over de hele wereld en levert zogenoemde 'water-to-wire' oplossingen. De door Andritz verschaft informatie over de maatschappelijke en milieueffectenevaluaties worden in het algemeen ingegeven door wat de wetgever en toezichthouder voorschrijven. De eigen milieueffectrapportages zijn niet openbaar en informatie over het sociale en milieurisicomanagement van de projectportefeuille ontbreekt. Ook voor wat betreft de CO ₂ -uitstoot en het waterverbruik zien we ruimte voor betere informatie en beheerpraktijken.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Anglo American PLC	VK	Metaal en mijnbouw	Anglo American heeft begin 2016 aangekondigd activa in een aantal grondstoffen te zullen afstoten, waaronder kolen. Na de afronding van dat desinvesteringprogramma is het CO ₂ -profielrisico lager. We waren blij met de steun van het bestuur voor een aandeelhoudersmotie waarin werd gevraagd om meer informatie over de manier waarop de onderneming met de risico's van klimaatverandering omgaat, alsook initiatieven die het opsporen en de beheersing van klimaatveranderingsrisico moeten aanscherpen. We hebben daarnaast met Anglo American gesproken over mensenrechtenkwesties. Gezien de risico's en de aanhoudende aard van deze problemen houden we de onderneming in 2017 op de prioriteitenlijst. Daarbij leggen we de nadruk op de rapportage op basis waarvan wij de benadering en informatieverschaffing kunnen beoordelen.
ArcelorMittal	LU	Metaal en mijnbouw	Het beleidskader van ArcelorMittal is afdoende voor de belangrijkste ESG-risico's waarmee de activiteiten te maken hebben. De slechte prestaties op belangrijke gebieden als de CO ₂ -uitstoot en gezondheid & veiligheid lijken er echter op te wijzen dat de daadwerkelijke uitvoering van het duurzaamheidsbeleid tekortschiet. De staalfabrikant blijft één van de meest CO ₂ -intensieve ondernemingen in de sector en het aantal ongelukken met dodelijke afloop ligt hier hoger dan bij de meeste concurrenten. Ons engagement zal zich om die reden toespitsen op de duurzaamheidsinrichting en de bewaking van de beleidsuitvoering.
BASF SE	DE	Chemie	BASF wordt algemeen beschouwd als een toonaangevend chemieconcern op het gebied van duurzaamheid. De prestaties van BASF staan bekend als sterk op het gebied van klimaatverandering, de uitstoot van schadelijke stoffen, afval en chemische veiligheid. Op het gebied van de gezondheid en veiligheid was de onderneming het afgelopen jaar echter negatief in het nieuws. Na twee ongelukken met dodelijke afloop in 2015 is in mei 2016 een externe medewerker bij een BASF-fabriek in Korea om het leven gekomen door lekkage van fosgeengas. Bij een explosie in de Ludwigshafen-fabriek stierven vier mensen, raakten er zeven zwaar en 22 licht gewond. Op diezelfde dag werd BASF getroffen door een tweede, kleiner ongeluk bij een fabriek in de buurt: vier mensen raakten gewond bij een gasexplosie. We zullen ons in de actieve contacten met BASF toespitsen op de gezondheids- en veiligheidsnormen alsook -praktijken. Ook willen we weten welke maatregelen er worden getroffen om dergelijke ongelukken in de toekomst te voorkomen.
Bayer AG	DE	Farmaceutische industrie	Het ESG-profiel van Bayer is tweeledig. Enerzijds past de onderneming de allerlaatste duurzaamheidsnormen en -werkwijzen toe, anderzijds raakt Bayer voortdurend verwickeld in allerlei controverses. Vooral voor ongepaste marketing en de veiligheid van sommige medicijnen (Xarelto bijvoorbeeld) en landbouwproducten (Neonics) ligt de onderneming nog altijd onder het vergrootglas en lopen er rechtszaken. De aangekondigde superfusie met Monsanto, die moet leiden tot het grootste agriconcern van de wereld, werpt meer vraagtekens op over het ESG-profiel en de duurzaamheidsprestaties van de gecombineerde onderneming. Bayer krijgt dan te maken met een forse nalatenschap op het gebied van chemische veiligheid en controverses over genetische modificatie. De beheersing van de belangrijkste ESG-risico's komt alleen nog maar meer onder druk. Bayer krijgt dan in het bijzonder ook te maken met de juridische en reputatierisico's die samenhangen met het gebruik van glyfosaat in de onkruidverdelger van Monsanto. Bayer wordt bij een fusie eveneens blootgesteld aan de voortvarende manier waarop Monsanto intellectueel eigendom afdwingt alsmede de zaigoedbesmetting in verband met de genetisch gemodificeerde gewassen. We zullen vragen hoe de onderneming deze risico's beoordeelt en aanpakt. Ook zien we graag een aanscherping van de productzorgvuldigheid als opmaat naar deze belangrijke fusie.
BHP Billiton Ltd	AU	Metaal en mijnbouw	Onze gesprekken met BHP Billiton gingen in 2016 alleen maar over de reactie van de onderneming op de dambreak bij Samarco, een onafhankelijk geëxploiteerde ijzererts mijn (gezamenlijk eigendom met Vale). We waren onder de indruk van de mate waarin de onderneming openstond voor de zorgen van beleggers, alsook van de snelheid en reikwijdte van de reactie van BHP Billiton en partners bij de aanpak van de directe consequenties van het incident. De onderneming heeft daarnaast een belangrijke inspanning geleverd om de langetermijnevolgen van het ontwerp, de bouw en de exploitatie van afwateringsdammen te doorgronden en te evalueren. Ook in 2017 bewaken en bespreken we de voortgang van de herstel en saneringsactiviteiten. De effectiviteit daarvan is van essentieel belang voor de maatschappelijke acceptatie van de hervatting van de Samarco bedrijfsactiviteiten in 2017.
BP PLC	VK	Olie, gas en bruikbare brandstoffen	We hebben de intensieve contacten met BP over klimaatverandering voortgezet. De nadruk lag daarbij op de uitvoering van een aandeelhoudersmotie die in 2015 mede door het bestuur is onderschreven. BP staat minder dan de concurrentie bloot aan een aantal projecten waarmee hoge kosten gemoeid zijn. In 2016 heeft de Britse oliemaatschappij opnieuw bevestigd zich voor wat betreft de middellange termijn te laten leiden door een strategie van minder dure olie en gas. BP heeft meer bewijzen overlegd dat er wordt gezocht naar nieuwe zakelijke kansen in energietransitie. Toch zijn de toezeggingen minder expliciet dan die van een paar Europese concurrenten. We verwachten bij de binnenkort te publiceren energievoorzichten meer transparantie over koolstofarme scenario's. Dit moet inzichtelijker maken wat BP aan de commerciële slagkracht denkt te gaan doen bij een transitie waaraan minder fossiele brandstoffen te pas komen. Verder buigen wij ons over de manier waarop BP de methaanuitstoot in de bedrijfsactiviteiten wil verlagen. We hebben BP daarnaast aangesproken op de manier waarop er wordt omgegaan met de vermindering van de biodiversiteitsrisico's. Op dit terrein doet de onderneming het beter dan het sectorgemiddelde. De onderneming staat al met al zeer open voor engagement, maar vindt het net als veel concurrenten moeilijk om een duidelijke langetermijnvisie te formuleren waarmee wordt voldaan aan de internationale beleidstoezeggingen om de opwarming van de aarde te beperken tot 2 graden Celsius. We handhaven BP op onze prioriteitenlijst voor 2017. Redenen: de risico's en de prominente positie van de onderneming in het klimaatdebat.
BT Group PLC	VK	Telecommunicatie - diensten	BT Group prijkt op onze prioriteitenlijst. Aanleiding voor engagement in 2017 is de winstwaarschuwing van januari als gevolg van een boekhoudschandaal in Italië. Dit leidt tot nog meer kritische aandacht voor een onderneming, die toch al met sterke tegenwind wordt geconfronteerd. De vooruitzichten zijn niet rooskleurig: punten van zorg zijn onder andere de zeer veel liquiditeiten opleverende Openreach-activiteiten (waar o.a. het aansluitnetwerk onderdeel van is), sterke concurrentie, groeiende infrastructuurkosten en een pensioentekort. Wij gaan ons bij het boekhoudschandaal buigen over de rol van het bestuur, de auditcommissie en de externe accountant. Die evaluatie trekken we breder door ook te kijken naar de bestuursstructuren, in het bijzonder binnen het recent ingestelde Openreach-bestuur. Daarbij onderzoeken we vooral de prikkels voor het bestuur en de aanwezige vaardigheden bij de bestuursleden die deze uitdagingen zullen moeten adresseren.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Carnival PLC	VS	Horeca & recreatie	We gaan Carnival in 2017 actief volgen. De nadruk ligt daarbij op corporate governance inclusief de bestuursstructuur en opvolgingsplanning, ketenbeheer op milieugebied (inclusief water, afvalwater- en afvalbeheer) en operationeel arbeidsmanagement. We controleren verder of de onderneming zich wel houdt aan beleid voor de veiligheid van passagiers. We zetten ons daarnaast in voor een betere informatieverschaffing over de duurzaamheidsfactoren in de keten.
Chevron Corp	VS	Olie, gas en bruikbare brandstoffen	We zetten Chevron opnieuw op de prioriteitenlijst. De nadruk ligt daarbij op de strategische planning voor een koolstofarme economie en op de methaanuitstoot. Een aantal concurrenten heeft steun toegezegd aan een aandeelhoudersmotie waarin werd opgeroepen tot meer transparantie over de klimaatstrategie. Chevron niet. Het bestuur kiest voor een reactievere aanpak. Het gevolg: een ongebruikelijk hoog aantal moties van aandeelhouders over milieukwesties in het afgelopen jaar. We streven naar meer duidelijkheid over de aanpak van de onderneming, vooral ook omdat het zwaartepunt van de activa bij Chevron doorslaat naar CO ₂ -intensieve olie. Dit in tegenstelling tot concurrenten met een voortvarender gasstrategie. In deze context pleiten we ook voor aangescherpte bestuursexpertise op milieu- en klimaatgebied. Tot slot dringen we aan op duidelijkere doelstellingen voor en informatieverschaffing over de vermindering van operationele methaanuitstoot. Op dit gebied blijft de transparantie van Chevron achter bij de concurrentie.
Citigroup Inc	VS	Banken	We hebben bij ons engagement in 2016 de prioriteit gelegd bij de risico-evaluatie, het beleid en de werkwijzen op het gebied van risicobeheer. Citigroup is al twee keer gezakt voor de stresstest van de Amerikaanse toezichthouder. Dit heeft effect op de plannen voor de kapitaalallocatie en het dividend en is in strijd met de belangen van de aandeelhouders. We hebben in het kader van ons engagement op dit gebied bemoedigende vooruitgang gezien in 2016. De uitslag van de stresstest was dit jaar bevredigend: Citigroup is probleemloos geslaagd. We blijven dit aandachtspunt in 2017 op de voet volgen. Het afgelopen jaar dienden zich bij de jaarvergadering nieuwe problemen aan in verband met de beloning van het topmanagement. De onderneming zag zich net als in voorgaande jaren geconfronteerd met stevige kritiek op de niet-optimale afstemming van de beloning van de CEO op diens prestaties. We hebben Citigroup hierop aangesproken. Dat gebeurde onder andere in gesprekken met de bestuursvoorzitter en de voorzitter van de remuneratiecommissie, naast ook andere leden van het topmanagement. Met het oog op onze contacten met de onderneming en de geboekte voortgang in de afgelopen paar jaar hebben we ons achter de voorgestelde regeling geschaard. Wel zetten wij ons engagement over dit onderwerp voort met als doel verdere verbeteringen te bewerkstelligen. De beloning van het management is in 2017 dan ook het belangrijkste speerpunt.
Costco Wholesale Corp	VS	Detailhandel - voedingsmiddelen en niet-duurzame consumptiegoederen	We gaan Costco actief volgen. De nadruk ligt daarbij op de beheersing van de arbeidsomstandigheden in de keten en de directe activiteiten. We gaan tevens in gesprek met de onderneming over het inkoopbeleid voor grondstoffen (inclusief het vis-, schaal- en schelpdierbeleid) alsmede over de overige ketenstrategieën op milieugebied. We maken ons verder sterk voor de verbetering van de informatieverschaffing over duurzaamheidsaspecten in het algemeen.
Deutsche Bank AG	DE	Kapitaalmarkten	We zijn teleurgesteld over het trage tempo van de veranderingen bij Deutsche Bank. In het bijzonder zijn wij teleurgesteld over de terughoudendheid van de kant van de raad van commissarissen om zich volledig in te zetten voor de aanpak van de cultuurproblemen bij de bank, die zijn uitgemond in de diverse rechtszaken en acties van de toezichthouder. Onze belangrijkste punten van zorg, waarover wij in 2017 direct met de voorzitter van de raad van commissarissen willen blijven praten, zijn: (1) de bedrijfscultuur en het recente vertrek van het hoofd van de integriteitscommissie binnen de raad van commissarissen; (2) veranderingen in de bezoldiging naar aanleiding van de afkeuring van de aandeelhouders, zoals die bij de jaarvergadering 2016 is geuit; in onze optiek is een goed gestructureerd beloningssysteem een belangrijke voorwaarde voor fatsoenlijk gedrag van bestuurders en managers en draagt dit bij aan cultuurverandering; en (3) de mogelijkheid van een speciale accountantscontrole.
Dollar Tree Inc	VS	Multiline detailhandel	We gaan Dollar Tree in 2017 actief volgen. De nadruk ligt daarbij op de beheersing van de arbeidsomstandigheden in de keten en de directe activiteiten. We gaan tevens in gesprek met de onderneming over het inkoopbeleid voor grondstoffen, de verbetering van de informatieverschaffing over duurzaamheid en de corporate governance.
Duke Energy Corp	VS	Elektriciteitssector	De beleidsonzekerheid in verband met de nieuwe regering in de Verenigde Staten maakt langetermijnplanning lastig voor Amerikaanse nutsbedrijven. We hebben in 2016 contact met Duke gezocht naar aanleiding van een rapport van beleggers met verwachtingen ten aanzien van klimaatverandering die we samen met andere vermogensbeheerders hebben ontwikkeld. We hebben daarnaast kort contact gehad over een probleem met steenkoolas in de VS. Dat lijkt nu in grote lijnen opgelost. Hoewel de onderneming openstaat voor een constructieve dialoog over het klimaat, laten de langetermijnplanning voor de CO ₂ vermindering en de energiemix zich als reactief kenmerken. Duke is in aanzienlijke mate blootgesteld aan op-kolen-gebaseerde elektriciteitsopwekking. In combinatie met een minder sterke positie in transmissie en distributie lijkt dat voor de onderneming grotere problemen te gaan opleveren bij een transitie naar een koolstofarme omgeving dan voor concurrenten van een vergelijkbare omvang. Met het oog op de omvang en de positie van Duke in het beleidsdebat in de VS houden wij de onderneming in 2017 op de prioriteitenlijst.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Eni SpA	IT	Olie, gas en bruikbare brandstoffen	We hebben met Eni talloze gesprekken over de klimaatstrategie gevoerd, onder andere met de CEO en het bestuur. Wat betreft de aanpak van de energietransitierisico's doet Eni het in vergelijking met andere oliegiganten over het algemeen goed. Eni beschikt over relatief goedkope activa en is flexibel; de onderneming kan daardoor een eventuele langdurige daling in de vraag naar fossiele brandstoffen beter opvangen. In onze gesprekken met de bestuurders kregen we echter verschillende opvattingen te horen over het belang van het risico van gestrande activa voor de bedrijfsstrategie. Hoewel er aanwijzingen zijn dat de kwestie serieus wordt onderzocht, ook op bestuursniveau, lijken weer andere managers op sleutelposities sceptischer te staan tegenover de noodzaak om het bedrijfsmodel voor de lange termijn te herzien aan de hand van voortvarende koolstofarme energiescenario's. Diezelfde indruk hebben we bij andere grote Europese oliemaatschappijen. Daaruit blijkt wel dat het vraagstuk gestrande activa nog redelijk nieuw is. Daarnaast hebben we intensief met Eni gesproken over compliance en corporate governance. Die discussie werd ingegeven door controversiële bestuursbenoemingen medio 2016, waardoor er ernstige kanttekeningen worden gezet bij de procedures en de effectiviteit van het bestuur. De dialoog over beide onderwerpen (klimaatverandering en de inrichting van het bestuur) lopen nog. We hebben Eni als prioriteitsnaam op de lijst gezet voor nader engagement in 2017.
Fiat Chrysler Automobiles NV	VK	Auto-industrie	We gaan Fiat Chrysler Automobiles (FCA) actief volgen. De nadruk ligt daarbij op de manier waarop de onderneming de uitstoot van het wagenpark wil terugdringen, naast ook de gevolge strategie voor technologisch geavanceerde voertuigen. FCA loopt met de uitstoot van het wagenpark al jaren consequent achter bij de concurrentie. Sterker nog, de brandstofzuinigheid van de auto's van FCA is er vooral na de integratie met Chrysler alleen maar slechter op geworden. De onderneming loopt het risico de wettelijk opgelegde uitstootdoelstellingen op belangrijke markten als de EU, de VS en China niet te halen. Ook lijkt er geen totaalstrategie te zijn voor de ontwikkeling van een portefeuille technologisch geavanceerde auto's. De bedoeling is om in het kader van een breder project FCA op deze punten aan te spreken. We willen in dat project weten hoe de onderzochte ondernemingen inspelen op de belangrijke transformatie die voor de vervoerssector voor de deur staat als gevolg van nieuwe regels over klimaatverandering, technologische ontwikkelingen en veranderingen in de vraag.
FirstEnergy Corp	VS	Elektriciteitssector	De belangrijkste ESG-risico's van FirstEnergy betreffen klimaatverandering, biodiversiteit en de uitstoot van schadelijke stoffen. De onderneming is actief in transmissie en distributie en exploiteert elektriciteitscentrales. Ondanks het voortvarende streefdoel van een CO ₂ -uitstootreductie van 90% in 2045 (in vergelijking met het niveau van 2005) blijft FirstEnergy bij beleggers in de belangstelling vanwege de geringe informatie over scenario- en transitieplannen. De onderneming is in het verleden geconfronteerd met diverse aandeelhoudersmoties over milieu. Daarin zijn onder andere onderwerpen aan de orde gekomen als het risico van 'gestrande activa' van de zwaar op kolen leunende portefeuille (56% van de energieopwekkingscapaciteit), informatievervalsing over lobbyactiviteiten en over belangrijke ontvangen steun. Vooral dat laatste wordt steeds belangrijker: FirstEnergy is gestart met een lobbycampagne om de elektriciteitsactiviteiten in Ohio en Pennsylvania weer onder staats toezicht te krijgen en op die manier de prijszekerheid van de concurrentieomgeving te elimineren. De onderneming behoort ook tot het laagste kwartiel van de CPA-index voor politieke verantwoording. Er wordt namelijk bitter weinig prijsgegeven over politieke donaties en lobbyactiviteiten. Verder vormen de bedrijfsactiviteiten een biodiversiteitsrisico. Zowel de distributie als de productie van elektriciteit zijn in verband gebracht met de verstoring van het leefgebied van dieren. Er lopen diverse rechtszaken waarin de gevolgde werkwijzen van FirstEnergy worden aangevochten. In ons engagement in 2017 zullen we ons richten op de milieu- en klimaatpraktijken van de onderneming.
FMC Corp	VS	Chemie	Door de toenemende nadruk op landbouwchemicaliën (goed voor circa 70% van de omzet) ziet FMC zich geconfronteerd met zorgen over chemische veiligheid en regelgeving rond gevaarlijke stoffen. Landbouwchemicaliën als pesticiden en herbiciden staan zwaar onder toezicht en milieu-ngo's zijn daar ook erg fel op. Sommige pesticiden zijn verboden in de VS, maar worden in Latijns-Amerika en Afrika nog wel door FMC verkocht. Bij het waterverbruik signaleren we zwakke punten in de beheersing, vooral voor wat betreft de reductiedoelstellingen en de informatievervalsing. In onze engagement met de onderneming hebben we onze pijlen voorheen altijd gericht op de klimaatstrategie. In 2017 verleggen we onze focus. We gaan FMC vragen om inzicht in de gevolgen van de aangescherpte regelgeving en de groeiende maatschappelijke weerstand tegen het gebruik van bepaalde pesticiden voor de financiële resultaten en de reputatie van de onderneming, naast inzicht in de maatregelen die FMC treft om die risico's te ondervangen.
Fresenius SE & Co KGaA	DE	Zorgaanbieders en -diensten	We hebben Fresenius aangesproken op bedrijfsethiek en corporate governance. De onderneming heeft uitgebreid gereageerd en we zijn voorafgaand aan de jaarvergadering met het bedrijf om tafel gegaan. Dat gesprek heeft ons meer inzicht gegeven in de werkwijzen van Fresenius op dit gebied, al blijft de onderneming nog wel wat achter bij de koplopers in de sector. Fresenius blijft op de prioriteitenlijst voor 2017 staan. Wij richten ons op het centrale toezicht op regelgeving en compliance binnen de internationale activiteiten, in de context van wat de onderneming zelf omschrijft als een decentrale organisatie en managementstructuur.
General Motors Co	VS	Auto-industrie	We gaan General Motors actief volgen. De nadruk ligt daarbij op de verlaging van de uitstoot van het wagenpark. De onderneming blijft met de uitstoot van het wagenpark achter bij de concurrentie. Ook loopt General Motors het risico de wettelijk opgelegde uitstootdoelstellingen op belangrijke markten als de EU en de VS niet te halen. Mogelijk worden er zelfs boetes opgelegd. Ondanks de totaalstrategie voor technologisch geavanceerde voertuigen steekt de eigen productie-uitstoot negatief af bij de concurrentie. De bedoeling is om in het kader van een breder project General Motors op deze punten aan te spreken. We willen in dat project weten hoe de onderzochte ondernemingen inspelen op de belangrijke transformatie die voor de vervoerssector voor de deur staat als gevolg van nieuwe regels over klimaatverandering, technologische ontwikkelingen en veranderingen in de vraag. Tot slot zullen we de onderneming ook aanspreken op de beloningsregeling voor de bedrijfstop. General Motors heeft in het verleden al met aanzienlijke druk van beleggers te maken gekregen op dit punt.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
GlaxoSmithKline PLC	VK	Farmaceutische industrie	We hebben in 2016 bij GSK meerdere malen en met diverse vertegenwoordigers gesproken, onder andere met de voorzitter en andere onafhankelijke bestuursleden. GSK heeft de afgelopen jaren de gevolgen ondervonden van ernstige controverses op het gebied van bedrijfsethiek in de sector. Er zijn echter belangrijke stappen ondernomen om de werkwijzen te verbeteren. In 2016 hebben we goed inzicht gekregen in de uitvoering van die verbeteringen en de geboekte voortgang in de verandering van de bedrijfscultuur. De onderneming loopt nu voorop bij de aanpak van die risico's. We hebben er bij GSK op aangedrongen dat de nieuwe CEO zich ook publiekelijk uitlaat over de geleverde inspanningen op dit gebied. GSK reageert zeer goed op engagement en wij zijn van plan de intensieve contacten met de onderneming in 2017 voort te zetten. De aandacht zal daarbij liggen op de bezoldiging van de bedrijfstop en de prijsstelling van medicijnen.
Glencore PLC	CH	Metaal en mijnbouw	We waren blij dat het bestuur van Glencore zich kon vinden in de aandeelhoudersmotie waarin werd gevraagd om betere informatie over het adresseren van de risico's van klimaatverandering. Ook wilden de beleggers dat de onderneming een gedetailleerd rapport publiceert over de manier waarop afwegingen over klimaatverandering in de bedrijfsplanning worden meegenomen. Gezien de eerdere weerstand van de onderneming om het risico van klimaatverandering überhaupt te erkennen, in het bijzonder voor de activiteiten in thermische kolen, doen de acties die het management heeft ondernomen om die risico's te signaleren en te beoordelen ons deugd. We hebben daarnaast met Glencore gesproken over mensenrechtenkwesties. Gezien de risico's en de aanhoudende aard van deze problemen houden we de onderneming in 2017 op de prioriteitenlijst.
Golden Agri-Resources Ltd	SG	Voedingsproducten	We zetten de in het verleden gestarte actieve contacten met Golden Agri Resources voort. Die dialoog gaat over de risico's rond palmolie. Het concern ontwikkelt zich weliswaar in de goede richting voor wat betreft de informatievervalsing en de managementaanpak, maar gezien de omvang van de duurzaamheidsrisico's in de sector is er nog altijd ruimte voor verbetering. Onze nadruk ligt op ontbossing, water, arbeidsomstandigheden en corporate governance.
Goldman Sachs Group Inc/The	VS	Kapitaalmarkten	We hebben het ook in 2016 weer uitgebreid met Goldman Sachs gehad over de bezoldiging van de bedrijfstop; dit punt is en blijft een bron van controverse en reputatierisico. Onze zorg over de discretionaire aard van de beloningen mag dan in belangrijke mate zijn weggenomen met de introductie van duidelijkere structuren, maatstaven en veeleisende prestatiedoelstellingen, we vinden de totale samenstelling van de regelingen nog veel te gecompliceerd. We blijven dan ook pleiten voor een broodnodige vereenvoudiging. Onderdeel van ons engagementswerk in 2017 is daarnaast om te ijveren voor betere informatievervalsing over de manier waarop de remuneratiecommissie het totaal aan beloningen vaststelt. Ook daarover is meestal veel te doen.
Haier Electronics Group Co Ltd	HK	Duurzame consumptiegoederen	We zetten Haier Electronics in 2017 op de prioriteitenlijst voor actieve contacten. We willen met het oog op zwakke informatievervalsing graag meer inzicht in het sociaal en milieubeleid. We zullen daarbij aandringen op sterkere rapportagestandaarden. We hadden in 2015 al een aantal aanbevelingen over ESG gedaan en zullen de geboekte vooruitgang op die punten evalueren. Aandachtsgebieden voor engagement: conflictmineralen, de beheersing van elektronisch afval en human capital management.
Hershey Co/The	VS	Voedingsproducten	We starten actieve contacten met Hershey, hoofdzakelijk over de sociale en milieuaspecten van het ketenbeheer, inclusief arbeidsmanagement en het inkoopbeleid grondstoffen. Ook willen we het met de onderneming hebben over voeding en de merkenportefeuille. Een ander speerpunt is het corporate-governancerisico: The Hershey Trust heeft met 81% van de stemrechten een controlerend belang in de onderneming.
HSBC Holdings PLC	VK	Banken	We zijn tevreden over de proactieve opstelling van HSBC in de contacten met beleggers het afgelopen jaar. Datzelfde geldt voor de vooruitgang die de onderneming op een aantal gebieden heeft geboekt. Misschien wel de grootste verandering was die van het interne toezicht op functionele in plaats van geografische basis. Het nationale hoofd Compliance rapporteert nu niet meer aan de CEO in de regio, maar direct aan het hoofd Compliance op groepsniveau. Het internationale antiwitwasbeleid wordt elk jaar geëvalueerd; HSBC kijkt eind 2016 of de standaarden nog verder moeten worden aangescherpt. Blij zijn we ook met de geboekte voortgang ten aanzien van de bedrijfsbrede risico-evaluaties. We blijven het bestuur en management onder druk zetten om verbeteringen te realiseren in de verankering van de complianceprocessen (bijvoorbeeld in Azië). Ook buigen we ons over het beleid en de processen rond de cyberveiligheid en de financiering van projecten met een sterk effect op het milieu (een belangrijk zich aandienend risico). Bij de bezoldiging van de bedrijfstop ligt de nadruk nu minder op de kortetermijnresultaten en worden er minder extreem hoge bonussen toegekend. Toch houden we scherp in de gaten hoe de bank de nieuwe beloningsstructuur implementeert, hoe de internationale compliance uitwerkt en hoe goed de risicobeheersystemen werken. Dit alles om ervoor te zorgen dat de problemen daadwerkelijk tot het verleden (blijven) behoren.
HUGO BOSS AG	DE	Textiel, kleding en luxegoederen	Dit Duitse luxe modemerken heeft over het geheel genomen een afdoende ketenbeheer. Er worden onder andere eisen gesteld aan leveranciers en het rapportageniveau over sociale en milieupunten is goed. Onze zorg betreft de positie van Hugo Boss in Turkije: door de recente toestroom van Syrische migranten bestaat er een verhoogd risico dat leveranciers misbruik maken van goedkope arbeid. In onze contacten met de onderneming in 2017 zullen we dan ook vooral de nadruk leggen op het ketenbeheer en de inkoop van grondstoffen in risicogebieden.
Intesa Sanpaolo SpA	IT	Banken	Bij Intesa Sanpaolo zijn belangrijke hervormingen gaande. Ook de corporate governance is in lijn met het strategisch plan herzien. We hebben de onderneming aangesproken op het voorstel om de bestuursstructuur aan te passen naar een 'one tier' systeem waarbij de controlefunctie volledig in handen komt van de raad van bestuur. Hierin wijkt de bank sterk af van het gebruikelijke model in Italië, dat is gebaseerd op bestuur plus accountants of bestuur plus commissarissen. We staan positief tegenover de wijzigingen in het ondernemingsbestuur: de structuur van bestuur en commissies wordt erdoor gestroomlijnd, het besluitvormingsproces wordt aangescherpt en institutionele belegger smet een flink belang in de bank worden hierdoor beter vertegenwoordigd. Wel houden we scherp in de gaten hoe de bank de nieuwe bestuursstructuur verankert. Verder willen we zeker stellen dat de bonusregeling voor de bedrijfstop blijf geeft van een aantoonbaar verband tussen beloning en prestaties.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Johnson & Johnson	VS	Farmaceutische industrie	We hebben in 2016 talloze malen met Johnson & Johnson van gedachten gewisseld over belangrijke onderwerpen als bedrijfsethiek, bezoldiging van de bedrijfstop en toegang tot medicijnen. De onderneming kent een sterk (management)beleid, maar we blijven aandringen op betere informatie over de prestaties op belangrijke KPI's op het gebied van de duurzaamheid (ESG). De onderneming wil op dit gebied niet als eerste Amerikaanse zorgonderneming de sprong wagen; dat vinden we teleurstellend want veel Europese concurrenten zijn Johnson & Johnson al voorgegaan. We hebben ook in 2016 weer tegen de beloningsregeling voor het topmanagement gestemd: de langetermijnbonusregeling is naar onze mening niet bevorderlijk voor een outperformance ten opzichte van de concurrentie. De onderneming staat open voor discussie met beleggers. We merken alleen wel dat Johnson & Johnson aanbevelingen niet of schorvoetend overneemt. De gesprekken lopen ook in 2017 door. Wij zullen bij de onderneming aandringen op een transparante rapportage over de prestaties op belangrijke duurzaamheidspunten alsook over de gevolgde benadering in de prijsstelling van geneesmiddelen.
JPMorgan Chase & Co	VS	Banken	In ons engagement met JPMorgan hebben we in 2016 prioriteit gegeven aan onderwerpen als de samenstelling van het bestuur en de bezoldiging van de bedrijfstop. In de loop van de dialoog met de bank hebben we enige verbetering in de beloning van het management gezien, namelijk de invoering van een duidelijke maatstaf en de formulering van doelstellingen in het kader van de langetermijnaanbestedingsregeling. We zien nog altijd zeer veel ruimte voor verbetering om het effect van het eigen oordeel van het bestuur in de korte en langetermijnbonusregelingen wat te beperken. De totale samenstelling van het bestuur blijft ons eveneens zorgen baren: de zittende 'lead director' is in onze optiek niet voldoende onafhankelijk om tegenwicht te kunnen bieden aan de gecombineerde CEO/voorzitter structuur. De verdere versterking van de beloningsregeling en de functie van onafhankelijke senior bestuurder blijven ook in 2017 belangrijke aandachtsgebieden. Dat is al helemaal het geval omdat JPMorgan minder voor onze zorgen openstaat dan we zouden willen.
Kerry Group PLC	IE	Voedingsproducten	We zetten Kerry Group in 2017 op de prioriteitenlijst. De nadruk ligt daarbij op: corporate governance inclusief bestuurseffectiviteit van de afgevaardigden van aandeelhouder KCC, milieu- en arbeidsomstandigheden in de keten, inclusief beleid voor waterbeheer en de inkoop van grondstoffen. We zullen verzoeken om betere informatieverschaffing op deze punten.
Li & Fung Ltd	HK	Textiel, kleding en luxegoederen	De in Hongkong gevestigde ketenbeheerder publiceert gedetailleerd beleid over de sociale en milieuaspecten van het ketenbeheer, alsmede over de duurzame inkoop van grondstoffen. Dat wijst op een goede inzet. Wel willen we de onderneming aanspreken op de positie in inkoopmarkten met een hoog risico, zoals Vietnam, Cambodja en Bangladesh. De bedrijfsactiviteiten staan op dit moment onder druk door een verzwakking van de Amerikaanse detailhandelverkoop en het toenemende politieke risico tussen de VS en China. Er zijn zichtbare aanwijzingen van kostenvermindering en inkrimping. We gaan in 2017 met Li & Fung in gesprek om meer inzicht te krijgen in het eventuele effect van de plannen voor kostenverlaging op de duurzame werkwijzen. We signaleren daarnaast bestuurseffectiviteit als potentieel pijnpunt: een aantal onafhankelijke bestuurders hebben al heel lang zitting in het bestuur, terwijl weer andere niet-uitvoerende bestuurders veel andere bestuursfuncties hebben.
Lotte Shopping Co Ltd	KR	Multiline detailhandel	We gaan Lotte Shopping in 2017 actief volgen. De nadruk ligt daarbij op: corporate governance rond de zeggenschap van de familie, ketenbeheer op milieugebied en arbeidsomstandigheden in de directe activiteiten en de keten. Over het geheel genomen verschaft de onderneming maar beperkt informatie over duurzaamheid. We zullen daarom pleiten om verbeterde praktijken op dit gebied.
McDonald's Corp	VS	Horeca & recreatie	We zetten McDonald's in 2017 op de prioriteitenlijst voor actieve gesprekken. De reden: de complexe keten van het fastfoodconcern. We gaan ons buigen over de nieuwe waterstrategie, die in 2017 wordt gepresenteerd en over de gerealiseerde voortgang in de voor 2020 geformuleerde doelstellingen. Arbeidsomstandigheden in de keten en de directe activiteiten worden eveneens een punt van gesprek. We zijn inmiddels van start gegaan met een gezamenlijk beleggersengagement over arbeidsomstandigheden in de landbouwketen. Onze bedoeling is om in de dialoog daarop verder voort te bouwen.
Michael Kors Holdings Ltd	VK	Textiel, kleding en luxegoederen	De Amerikaanse modeontwerper levert zijn producten hoofdzakelijk vanuit de ontwikkelde markten. Er wordt echter weinig informatie verschaft over het ketenbeheer. We hebben in het verleden weinig contact gehad met het kledingconcern, maar in 2017 gaan we het gesprek aan over de beheersing van de sociale en milieurisico's en kansen in de keten. Merken die hun inkoop in de ontwikkelde markten doen, hebben te maken met ietwat andere aandachtspunten op het gebied van arbeidsomstandigheden en gezondheid & veiligheid dan bedrijven die hun producten uit de opkomende markten betrekken. Niettemin hebben zowel ontwikkelde als ontwikkelingsmarkten met vergelijkbare milieuproblematiek te maken. In ons engagement zullen we daarom vooral de nadruk leggen op de manier waarop Michael Kors Holdings invulling geeft aan milieu en duurzaamheid, onder andere werkwijzen op het gebied van waterbeheer en de inkoop van grondstoffen.
National Grid PLC	UK	Nutsbedrijven	National Grid hanteert een strategische focus op elektriciteits- en aardgastransmissienetwerken. Er is naar verwachting een belangrijke rol voor de onderneming weggelegd in de energietransitie naar duurzame energiebronnen in de markten waarin deze actief is. De integratie van omvangrijke duurzame energietoever naast ook elektriciteit die door klanten zelf wordt opgewekt in het elektriciteitsnetwerk vraagt om de inzet van slimme netwerken die de betrouwbaarheid, beschikbaarheid en efficiëntie van de energietransmissie verhogen. In onze contacten met National Grid in 2017 kijken we vooral naar de strategische investeringen in de infrastructuur. We zullen vragen om afstemming van de energiescenario's op de investeringen in nieuwe transmissie-infrastructuur. Ook nemen we graag kennis van het tijdpad en de achterliggende afwegingen. Verder zullen we om extra verduidelijking vragen over de beoordeling van de systeemrisico's door het bestuur. De sector nutsbedrijven heeft de afgelopen jaren de neiging gehad om het effect van alternatieve energiebronnen en baanbrekende technologieën te onderschatten. Het effect, ook nu al: waardevernietiging in het traditionele model van de nutsbedrijven.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
NIKE Inc	VS	Textiel, kleding en luxegoederen	Nike geeft blijk van een sterke inzet voor de duurzame inkoop van grondstoffen en ketenbeheer, zowel sociaal als milieutechnisch. De onderneming verstrekt verder ook informatie over de verbeterpunten in de keten en het productieproces. Dat Nike er groot belang aan hecht om de uitputting van niet-hernieuwbare energiebronnen tegen te gaan, vinden we een goede zaak (naast de nadruk op het waterverbruik en de arbeidsomstandigheden in de keten). In de keten is Nike niettemin blootgesteld aan veel risicovolle inkoopmarkten - waaronder Turkije - waar de risico's de laatste tijd zijn toegenomen onder invloed van de grote toestroom van Syrische vluchtelingen. De reactie van Nike op onze engagement is altijd vrij basaal geweest. Voor 2017 plannen we daarom een intensievere dialoog over deze punten. De nadruk ligt daarbij op de effectiviteit van het ketenbeheer. Ook willen we weten wat de onderneming doet om de duurzaamheid van de grondstoffeninkoop te verbeteren.
Novartis AG	CH	Farmaceutische industrie	We hebben in 2016 intensief met Novartis gesproken over uiteenlopende ESG-kwesties als bedrijfsethiek, toegang tot medicijnen, MVO-rapportage en corporate governance. De onderneming heeft op de diverse controverses van de afgelopen jaren gereageerd door zeer uiteenlopende hervormingen door te voeren. Novartis staat open voor engagement en is in veel gevallen bereid te overwegen om onze aanbevelingen door te voeren. Dat is vooral ook het geval voor de rapportage over de prestaties op het gebied van de bedrijfsethiek en andere KPI's op ESG-gebied. De werkwijzen van Novartis op dit gebied behoren tot de beste in de sector. De onderneming fungeert als een goede graadmeter voor andere spelers. Novartis heeft nog wel iets te doen voordat de managementdoelstelling (een transformatie van de bedrijfscultuur en verbetering van de aanpak van de risico's inzake omkoping en corruptie) volledig is gerealiseerd. We dringen daarnaast aan op verbetering van de plannen voor de bezoldiging van de bedrijfstop. Novartis prijkt om die reden ook in 2017 op onze prioriteitenlijst.
Pegatron Corp	TW	Technologiehard-ware, -opslag en -apparatuur	Al sinds 2014 zijn wij met deze producent en leverancier van elektronische producten in contact over de arbeidsomstandigheden. Pegatron is een belangrijke leverancier van Apple en wordt in de media beschuldigd van slechte arbeidsomstandigheden. We zijn in 2016 voor een gesprek met Pegatron naar Taipei gereisd. Het management heeft de afgelopen paar jaar acties ondernomen voor de verbetering van zorgpunten als overuren en lonen. Bovendien heeft deze zeer gesloten onderneming een belangrijke stap richting meer transparantie gezet, door een journalist van Bloomberg uit te nodigen een bezoek aan de fabrieken in China te brengen. Er valt nog wel wat terrein te winnen: het toezicht van het bestuur op het arbeidsmanagement moet beter, de ingewikkelde loonproblematiek moet worden aangepakt en is er meer transparantie nodig over indicatoren waarmee de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden wordt gemeten (in het bijzonder voor externe medewerkers). Gezien de risico's en de aanhoudende aard van deze problemen houden we de onderneming in 2017 op de prioriteitenlijst.
Petroleos Mexicanos	MX	Olie, gas en bruikbare brandstoffen	We gaan staatsconcern Pemex weer actief volgen. De directe aanleiding is de uitzonderlijk slechte staat van dienst van de onderneming op het gebied van de veiligheid. De afgelopen twee jaar zijn er bij de activiteiten in Mexico minstens 51 mensen om het leven gekomen. De laatste keer dat we Pemex op dit punt aanspraken was in 2014, toen de onderneming bezig was met een transformatie richting een onafhankelijker commerciële entiteit. We hebben toen al gevraagd of het concern het centrale toezicht wel goed genoeg op orde had en of er wel over voldoende capaciteiten beschikt werd om te bewaken dat de veiligheidsstandaarden in alle bedrijfsactiviteiten goed worden doorgevoerd. We zullen daarnaast ook andere punten aansnijden waarop Pemex consequent bij de concurrentie achterloopt. Voorbeelden hiervan zijn de aanpak van klimaatverandering, emissiebeheer naast ook water- en biodiversiteitseffecten.
Pfizer Inc	VS	Farmaceutische industrie	We hebben in 2016 intensief met Pfizer gesproken over uiteenlopende ESG-kwesties als bedrijfsethiek, toegang tot medicijnen en corporate governance. We zijn een aantal keer naar de Verenigde Staten geweest om persoonlijk te overleggen; Pfizer staat altijd open voor een stevig gesprek met beleggers over deze onderwerpen. Net als bij andere toonaangevende Amerikaanse bedrijven zijn managementbeleid en -programma's goed geregeld. Toch blijven we aandringen op betere informatieverschaffing over de prestaties op belangrijke ESG-KPI's. De onderneming wil op dit gebied niet als eerste Amerikaanse zorgonderneming de sprong wagen; dat vinden we teleurstellend want veel Europese concurrenten zijn Pfizer al voorgegaan. We hebben ook in 2016 weer tegen de beloningsregeling voor het topmanagement gestemd: wij zien de langetermijnbonusregeling namelijk als een serie jaarlijkse bonusregelingen. De gesprekken lopen ook in 2017 door. Wij zullen bij de onderneming aandringen op een transparante rapportage over de prestaties op belangrijke duurzaamheidspunten alsook over de gehanteerde benadering in de prijsstelling van geneesmiddelen.
Qantas Airways Ltd	AU	Luchtvaart	De luchtvaart is een van de snelstgroeiende emissiebronnen van broeikasgassen en de meest klimaatintensieve vorm van vervoer. De wereldwijde luchtvaartsector is goed voor circa 2% van alle door de mens veroorzaakte koolstofuitstoot (CO ₂). Luchtvaartmaatschappijen worden dan ook steeds meer onder druk gezet om een bijdrage te leveren aan de reductie van die uitstoot. Qantas heeft zich vastgelegd op een jaarlijkse gemiddelde brandstofbezuiniging van 1,5 procent tot en met 2020 en op CO ₂ -neutrale groei vanaf 2020. Uit recente emissiegegevens in het jaarverslag 2015 blijkt echter dat de onderneming niet op koers ligt om dat streefdoel ook te halen. Qantas is daarnaast verwickeld in een langdurige herstructurering. Van de medewerkers zijn er 5000 ontslagen en kreeg een groot deel te maken met bevroren lonen voor een periode van anderhalf jaar. Het risico van werkonderbrekingen is daarmee verhoogd. Op beide punten willen we van de onderneming graag een evaluatie van de eventuele gevolgen zien, naast de maatregelen die er zijn getroffen om de risico's tot een minimum te beperken.
Randgold Resources Ltd	JE	Metaal en mijnbouw	De ESG-werkwijzen en prestaties van Randgold zijn over het algemeen solide. Net als de meeste spelers in de goudsector loopt de onderneming in toenemende mate risico als gevolg van ambachtelijke en illegale goudmijnactiviteiten in de buurt van de bedrijfsactiviteiten in landen als Mali en de Democratische Republiek Congo. We willen van de onderneming graag horen hoe ze deze risico's aanpakken. We zullen ook doorvragen naar de effectiviteit van de milieubeheersystemen; dit met het oog op het groeiende aantal incidenten dat Randgold de afgelopen drie jaar heeft gemeld.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Roche Holding AG	CH	Farmaceutische industrie	We hebben in de loop van 2016 uitgebreid met Roche gesproken. Zo hebben we onder andere een bijeenkomst gehad met de Chief Compliance Officer. De onderneming boekt goede voortgang met de beheersing van de aanpak van de duurzaamheidsrisico's. Volgens Roche is dat mede te danken aan de toonaangevende oncologische behandelingen. Die zouden de noodzaak verminderen om de verkoopdoelen te realiseren door middel van omkoping en corruptie. We zijn het daarmee eens, maar waarschuwen de onderneming wel voor een al te zelfgenoegzaam achteroverleunen. Het afgelopen jaar stond vooral in het teken van de weigering van Roche om deel te nemen aan de Access to Medicines Index, omdat kankerbehandelingen geen deel uitmaakten van de beoordeling. Roche was niet te vermurwen, ondanks dat een grote groep beleggers sterk heeft aangedrongen om toch deel te nemen. Behalve dat we dit uitermate teleurstellend vonden, zet deze beslissing de duurzaamheidsinzet van de onderneming in een kwaad daglicht. De onderneming staat verder wel open voor de discussie met beleggers over uiteenlopende duurzaamheidsaspecten. Er is ook nog wel wat te doen: Roche loopt nog altijd achter bij de voortrekkers in de sector voor wat betreft de beheersing van duurzaamheidsrisico's. Wel heeft de onderneming in grote lijnen de grote controverses kunnen vermijden waar de concurrentie in verzeild is geraakt. We zetten ook in 2017 ons engagement met deze farmareus voort en wel over de onderwerpen die we hierboven al hebben aangegeven.
Royal Dutch Shell PLC	NL	Olie, gas en bruikbare brandstoffen	We hebben onze intensieve engagementsgesprekken over klimaatverandering voortgezet. De nadruk ligt daarbij op de feitelijke uitvoering van een hiermee verband houdende aandeelhoudersmotie, waaraan het bestuur in 2015 zijn goedkeuring heeft gegeven. Na de fusie met BG heeft het management zich weer opengesteld voor gesprekken over de langetermijnstrategie. Hoewel Koninklijke Olie/Shell voor wat betreft de benadering van energietransitierisico's goed uit een vergelijking met andere grote internationale oliemaatschappijen tevoorschijn komt, loopt de onderneming op dit gebied niet voorop. Koninklijke Olie/Shell heeft het afgelopen jaar de portefeuille gereorganiseerd, is uit risicoprojecten in het noordpoolgebied gestapt en heeft de 'onshore' aanwezigheid in Nigeria gereduceerd. De inrichting van de New Energies Division is een positief signaal, maar heeft waarschijnlijk tot na 2020 geen belangrijk effect op de bedrijfsactiviteiten. De divisie vertegenwoordigt op dit moment minder dan 1% van het geïnvesteerd kapitaal. Ter vergelijking: sommige Europese concurrenten (zoals Total) hebben nu al een sterke positie in nieuwe energiebronnen. Het bestuur en het senior management zijn duidelijk doordrongen van de uitdaging van een transitie naar minder CO ₂ -uitstoot voor de kernactiviteiten olie en gas, maar maken de indruk in deze fase alle opties zeer zorgvuldig af te wegen, voornamelijk zonder tot ingrijpende herstructureringen over te gaan. Het onderwerp van de toekomstige gesprekken is dan ook vooral meer duidelijkheid over de omstandigheden waaronder beleggers verdere ontwikkelingen in de richting van nieuwe energiebronnen kunnen verwachten. We handhaven Koninklijke Olie/Shell op de prioriteitenlijst voor 2017.
Samsung Electronics Co Ltd	KR	Technologiehard-ware, -opslag en -apparatuur	De gesprekken met Samsung in 2016 hebben ons meer inzicht gegeven in de maatregelen die het management heeft genomen om de werkwijzen in de keten te verbeteren, onder andere: meer bewaking en controle, naast een toezegging om smelterijen en raffinaderijen die met conflictmineralen werken voor 100% door derden te laten controleren. Wij hebben gevraagd om betere informatie over de belangrijkste uitkomsten van deze controles in de toekomst. Op het gebied van de corporate governance waren we blij met de aankondiging dat het rendement voor de aandeelhouders wordt verbeterd en dat de bestuursstructuur wordt aangescherpt. We zijn benieuwd naar de uitkomst van een evaluatie door het management in 2017. De voorliggende vraag is of de onderneming moet worden opgedeeld in een houdstermaatschappij en een werkmaatschappij. Dit is in onze optiek van essentieel belang voor de aanpak van zorgen over wederzijdse belangen. Tevens zou dit de waardecreatie ten goede komen.
Sherwin-Williams Co/The	VS	Chemie	Ondanks de goede voortgang die er de afgelopen paar jaar is geboekt met de ESG-prestaties en de informatieversteviging daarover heeft Sherwin-Williams nog altijd te maken met een aantal niet-aangepakte ESG-risico's. De aangescherpte regels over chemische veiligheid in de VS en de EU zet chemieconcerns onder steeds grotere druk om de gevaren van de producten en keten te beoordelen en transparant over de bevindingen te rapporteren. De onderneming kan te maken krijgen met beperkingen op bepaalde stoffen; de geringe transparantie over dit onderwerp werpt een negatief licht op de anders zo krachtig lijkende ESG-prestatie. Dat er helemaal niets over de uitstoot van vluchtige organische stoffen (VOS), stikstofoxiden (NOx) of zwavel (Sox) wordt gemeld, is vooral ook een punt van zorg. Die gegevens zijn nodig om de milieuzet goed te beoordelen, alsook de mate waarin de onderneming te maken kan krijgen met daarmee samenhangende wet- en regelgeving en herformuleringskosten. In 2017 zullen we bij Sherwin-Williams aandringen op betere informatie over de aanpak van chemische veiligheid en de beheersing van de waterisico's.
Southern Copper Corp	PE	Metaal en mijnbouw	We hebben diverse malen met Southern Copper gesproken over de relatie met lokale gemeenschappen. In het kader daarvan hebben we aangedrongen op de ontwikkeling van specifiek mensenrechtenbeleid en een toereikend corporate-governancekader. We zijn blij met de door het management ingezette verandering van de paternalistische stijl in de omgang met de lokale gemeenschap naar een insteek op basis van partnerschap en gedeelde verantwoordelijkheid. Met betrekking tot de milieuraamp bij de Buenavista kopermijn lopen er nu door de overheid goedgekeurde sanerings- en vergoedingsactiviteiten. We hebben gepleit voor een nog nauwere samenwerking met de overheid, alsook de ontwikkeling van een betere strategie om met de getroffen gemeenschap om te gaan. Gezien de risico's en de aanhoudende aard van deze problemen, houden we de onderneming in 2017 op de prioriteitenlijst. Daarbij evalueren we vooral hoe de banden met de lokale gemeenschap zicht ontwikkelen.
Steel Dynamics Inc	VS	Metaal en mijnbouw	Als grote staalfabrikant veroorzaakt Steel Dynamics een aantal belangrijke milieueffecten, waaronder uitstoot in de lucht (CO ₂ , stikstofoxiden - NOx en zwavel - Sox), verontreiniging door afvalwater en gevaarlijke afvalstoffen. De huidige werkwijzen om deze problemen te beheersen, lijken geen recht te doen aan de omvang ervan. In 2017 willen we de dialoog met de onderneming aangaan en deze stimuleren om de milieubeheersystemen te evalueren en te versterken. We signaleren daarnaast tekortkomingen in het veiligheidsbeheer. Die willen we eveneens via onze engagement inbrengen.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Sysco Corp	VS	Detailhandel - voedingsmiddelen en niet-duurzame consumptiegoederen	We gaan actief Sysco volgen. De nadruk ligt daarbij op het beheer van arbeidsomstandigheden in de keten en de directe bedrijfsactiviteiten. We kijken verder naar het inkoopbeleid grondstoffen en de overige milieustrategieën voor de keten. We stimuleren verder in het algemeen een betere informatievervalsing over duurzaamheidspunten. We zijn inmiddels van start gegaan met een gezamenlijk beleggersengagement over arbeidsomstandigheden in de landbouwketen. Onze bedoeling is om in de dialoog daarop verder voort te bouwen.
Tesco PLC	VK	Detailhandel - voedingsmiddelen en niet-duurzame consumptiegoederen	De focus van onze engagementsinspanningen lag bij Tesco in 2016 op het risicotoezicht, de interne controle en de werkwijzen op het gebied van human capital management. We zijn blij met de verbeteringen van de processen op het gebied van risicomangement en escalatie, alsook met de verbeterde afstemming tussen de bedrijfsonderdelen. Het werkterrein van de auditcommissie is verder uitgebreid om recht te doen aan de grotere nadruk op bepaalde gebieden (zoals de ontwikkeling van het risicobeheer en het interne controlekader, naast de evaluatie van onder meer de technologie, dataveiligheid, treasury en belastingrisico's en het beleid. We spreken Tesco ook aan op de benadering van collectieve arbeidsrechten in de keten, in het kader van ons bredere engagementproject over dit thema. Tesco stelt zich op dit gebied proactief op en heeft effectieve maatregelen genomen die veel verder gaan dan de wettelijke vereisten en voorschriften. We blijven ook in 2017 met Tesco in gesprek over de arbeidsomstandigheden. Wel verleggen we de focus verder naar de inkoop van grondstoffen en de strategieën voor de beheersing van sociale en milieufactoren in deze complexe ketens.
Toray Industries Inc	JP	Chemie	We hebben Toray in 2016 vooral aangesproken op de corporate governance en het emissiebeheer. De onderneming lijkt wat ontvankelijker te worden voor engagement van internationale beleggers. Er is een aantal kleine verbeteringen in de corporate governance aangebracht. Volgens de onderneming draagt het productaanbod bij aan de vermindering van klimaatverandering. Toray loopt op veel terreinen ver achter; de onderneming blijft op onze prioriteitenlijst voor 2017 staan.
Toyota Motor Corp	JP	Auto-industrie	We hebben in 2016 onze gesprekken met Toyota voortgezet. Onderwerp van engagement: de aanpak van de corporate governance. De onderneming staat er nog altijd niet voor open om veranderingen van enige betekenis door te voeren. En dat ondanks het feit dat de rest van de Japanse markt de afgelopen jaren belangrijke verbeteringen in de corporate governance heeft aangebracht. We hadden niet het idee dat Toyota vond dat de onderneming de ophief over de uitgifte van 'Model AA'-aandelen beter had kunnen pakken. De onderneming liet doorschemeren dat er met de zorgen van minderheidsaandeelhouders eigenlijk geen rekening hoefde te worden gehouden. Onze inschatting is dat circa 30% van de aandeelhouders bestaat uit ondernemingen die nauwe banden hebben met Toyota. We kunnen ons dan ook niet aan de indruk onttrekken dat Toyota bezig is een stabiel bestuursgezin aandeelhoudersbestand op te bouwen dat zonder morren met de meeste moties van het bestuur akkoord gaat (zelfs als een motie potentieel nadelig uitwerkt op de minderheidsaandeelhouders). Ondanks dat we weinig kans op bestuurshervormingen van betekenis zien, blijven we toch actief contact zoeken met Toyota. Zo staat de onderneming in 2017 op de lijst voor een breder project met de auto-industrie over een lagere CO ₂ -uitstoot van het wagenpark. Ook willen we weten hoe de langetermijnstrategie er op dat gebied uitziet.
UBS Group AG	CH	Kapitaalmarkten	We hebben de afgelopen jaren contact gehad met UBS over een aantal kwesties rond gedragscodes, bedrijfscultuur, risicobeheer en interne controles. We zijn gerustgesteld dat de bank deze punten effectief oppakt en werkt aan een betere afstemming van de bezoldigingsstructuur op de belangen van de aandeelhouders. Er lijkt gebruik te worden gemaakt van bonusregelingen ter bevordering van veranderingen in cultuur en gedrag. Ook in 2017 houden we de invoering van de beloofde hervormingen in de gaten. Dit om zeker te stellen dat de problemen echt tot het verleden behoren.
UnitedHealth Group Inc	VS	Zorgaanbieders en -diensten	United Health is één van de grootste spelers in de Amerikaanse zorg. Wij signaleren privacy en veiligheid van de patiëntgegevens als meest materieel ESG-risico voor beleggers. De beheersing van privacy en veiligheid van de patiëntgegevens is omgeven met risico's, doordat een eventuele inbreuk op patiëntdossiers kan leiden tot hoge herstelkosten en wettelijke boetes. Op basis van schattingen belopen de kosten van een inbreuk op persoonsgegevens maar liefst \$ 360,- per dossier. In dat bedrag zijn de volgende kosten verwerkt: klantverlies, hogere kosten voor klantenwerving, reputatieschade en verlies van goodwill. Voor een onderneming met 70 miljoen klanten kunnen de herstelkosten van een belangrijke inbreuk zoals die bij sectorgenoten heeft plaatsgevonden, van zeer materieel belang voor de aandeelhouders blijken. We zijn van plan met United Health in gesprek te gaan over de beheersing van de risico's van privacy en gegevensbeveiliging. Op dit moment wordt daar weinig tot niet over gerapporteerd. De aansturing op bestuursniveau heeft eveneens onze aandacht.
Universal Robina Corp	PH	Voedingsproducten	We zetten Universal Robina Corporation in 2017 op de prioriteitenlijst met het oog op de goede voortgang die er vorig jaar in de dialoog is geboekt. De onderneming ontwikkelt op dit moment een duurzaamheidsstrategie (waar wij feedback op geven) en er staat een eerste duurzaamheidsverslag op stapel. We blijven de ontwikkelingen analyseren en leggen daarbij specifiek de nadruk op arbeidsomstandigheden en milieubeheer in de keten (inclusief beleid voor waterbeheer en de inkoop van grondstoffen). Ook willen we het met de onderneming hebben over voeding en de merkenportefeuille.
US Bancorp	VS	Banken	Engagement met U.S. Bancorp blijft ook in 2017 een prioriteit. De aanleiding is dat bepaalde corporate-governancekwesties al langer slepen en nog steeds niet zijn opgelost. In 2016 ging het gesprek over de vernieuwing van het bestuur. Bemoedigend is dat er drie nieuwe onafhankelijke bestuurders zijn benoemd. We blijven het echter nodig vinden om de onderneming aan te spreken op de samenstelling van het bestuur, omdat U.S. Bancorp nog altijd diverse langzittende bestuurders heeft. Nog zorgwekkender is dat een aantal van hen ook in belangrijke commissies zitting heeft (die zouden immers uit werkelijk onafhankelijke leden moeten bestaan). Ook blijven we de onderneming aanspreken op de bezoldiging van de directie. Zo pleiten we voor de instelling van maatstaven die beter aansluiten bij de beleving van beleggers in plaats van de winst per aandeel en de inkomsten voor belastingen die de bank op dit moment als maatstaf hanteert.

Onderneming	Land	Sector	Doelstelling
Vedanta Resources PLC	IN	Metaal en mijnbouw	Vedanta heeft de afgelopen paar jaar flinke vooruitgang geboekt met de beheersing van de belangrijkste duurzaamheidseffecten van de bedrijfsactiviteiten, inclusief veiligheid, de relatie met de lokale gemeenschap en water. In diezelfde periode heeft de onderneming ook de corporate governance sterk verbeterd, in het bijzonder de samenstelling van het bestuur. Het ligt in onze bedoeling om in 2017 de geboekte voortgang bij de invoering van het beleid en de prestaties te evalueren, waarna we de onderneming op eventuele tekortkomingen willen aanspreken. Ook zullen we problemen die samenhangen met de ernstigste controverses over verontreiniging en de nadelige effecten op de gemeenschap bij sommige fabrieken van Vedanta aan de orde stellen.
Vinci SA	FR	Bouw & techniek	Vinci ziet zich geconfronteerd met een aantal controverses. Zo worden er vraagtekens gezet bij de betrokkenheid van de onderneming bij controversiële bouwprojecten evenals bij de arbeidsomstandigheden in de projecten in Qatar. De staat van dienst van Vinci bij de aanpak van deze problematiek is gemengd. We zijn van mening dat de onderneming passende maatregelen heeft getroffen bij de beschuldigingen rondom arbeidsomstandigheden in Qatar, maar de reactie op aantijgingen over gedwongen uitzettingen bij andere projecten is minder sterk. Dat Vinci steeds weer in controverses terechtkomt, werpt bovendien vragen op over de effectiviteit van de maatschappelijke en milieubeoordeling van projecten. Andere onderwerpen die dit jaar aan de orde kunnen komen, zijn onder andere gezondheid en veiligheid, de CO ₂ -uitstoot en een onvoldoende onafhankelijk bestuur.
Volkswagen AG	DE	Auto-industrie	In ons engagement met Volkswagen hebben we ons gericht op de nasleep van het emissieschandaal. Daardoor zijn grote zorgen gerezen over de bedrijfsethiek en corporate governance. Volkswagen stond meer open voor dialoog dan in het verleden; we kregen zelfs de bestuursvoorzitter te spreken. We zijn er echter nog niet van overtuigd dat Volkswagen alles in het werk stelt om na het emissieschandaal diepgewortelde cultuurkwesties aan te pakken. Ondanks een aantal belangrijke benoemingen in de Raad van Bestuur hebben we niets gehoord over specifieke maatregelen om de bedrijfscultuur in alle geledingen aan te pakken. Voor het in juni gestarte juridisch onderzoek naar marktmanipulatie wordt nu ook gekeken naar de voorzitter van de Raad van Commissarissen. Dat commissarissen ook onder dergelijk onderzoek kunnen vallen, zien wij als een ernstig gevaar: kan het bestuur als geheel nog wel effectief toezicht uitoefenen? Om die reden hebben we nogmaals gevraagd om een totaalplan voor de opvolging van de belangrijkste topfuncties. Met het oog op deze lopende punten houden we Volkswagen ook in 2017 op de prioriteitenlijst. We willen daarnaast met de onderneming praten over langetermijntoezeggingen over een lagere uitstoot van het wagenpark.
Wal-Mart Stores Inc	VS	Detailhandel - voedingsmiddelen en niet-duurzame consumptiegoederen	We zetten onze actieve contacten met Wal-Mart voort. Na zich jaren te hebben ingegraven heeft de onderneming tegen het einde van 2016 een aantal positieve stappen op het gebied van de compliance en het adresseren van arbeidsrisico's gezet. Wal-Mart begint de vruchten te plukken van de recente herziening van de internationale compliance, het risicobeheer en de toezichtsmechanismen. De onderneming heeft hard aan drie pijlers gewerkt (mensen, processen en systemen) en daardoor het toezicht op en de bewaking van het compliancerisico sterk verbeterd, de internationale rapportage gestroomlijnd en het controleproces versterkt. Dit is belangrijke vooruitgang, maar er is nog veel werk aan de winkel. Wij blijven over deze onderwerpen de dialoog voeren. Daarnaast spreken we Wal-Mart aan op milieubeheer en arbeidsomstandigheden in de keten.
Wells Fargo & Co	VS	Banken	Voor Wells Fargo lagen onze prioriteiten in 2016 bij de samenstelling van het bestuur en de bezoldiging van de bedrijfstop. We zijn allesbehalve onder de indruk van de manier waarop de bank op onze engagementsverzoeken heeft gereageerd. En al helemaal niet na het schandaal over onverantwoorde verkooppraktijken, dat tot het vertrek van de CEO heeft geleid en tot het ontslag van meer dan 5.000 medewerkers. Behalve de bezoldiging en de samenstelling van het bestuur waren ook risicobeheer en gedrag prioriteit in 2016. De onethische verkooppraktijken zijn voor ons een bewijs dat we ons terecht zorgen maken en dat een vernieuwing van het senior management geboden is. We zien het vertrek van de CEO als een belangrijke stap, maar vinden verdere veranderingen noodzakelijk. Dat geldt zeker op bestuurniveau, waar een aantal bestuursleden al heel lang zitting heeft. Wij hebben zo onze twijfels of zij de risico's bij een dergelijke grote en complexe bank wel kunnen beheersen. Ook de bezoldiging heeft onze aandacht: wij streven naar de juiste prikkels voor het juiste gedrag. Gedrag en risicobeheer blijven een belangrijk onderdeel van de dialoog in 2017.
WPP PLC	VK	Media	WPP kan al een paar jaar rekenen op flink wat aandacht van beleggers. Het hoge beloningsniveau en het aanhoudende gebrek aan belangrijke informatie over een opvolgingsplan voor Sir Martin Sorrell zijn daarvoor de belangrijkste redenen. Deze problematiek vraagt om voortzetting van de dialoog. Dat het Amerikaanse ministerie van Justitie WPP heeft gedagvaard in verband met mogelijke offerteversaling in delen van de onderneming, werpt tevens vragen op over de interne controlemechanismen in de hele groep.

Contact

BMO Global Asset Management - Nederland

 020-582 3000

 infol@bmogam.com

 bmogam.nl